

کرده‌یا گه‌فکرنی د زمانی هۆزانی‌دا

دیوانا باغی کوردا وه‌ک نمونه

شیرزاد سه‌بری عه‌لی و لقمان فه‌ریق سلیمان

پشکا زمانی کوردی، کولێژا په‌روه‌ردا بنیات، زانکویا دهوک، هه‌ریما کوردستانی-عێراق

((مێژوویا وه‌رگرتنا فه‌کولینی: 5 گولان، 2020، مێژوویا ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرنی: 7 خه‌زیران، 2020))

پوخته

گه‌فکرن کرده‌یه‌کا گرنگه‌ ژ کرده‌یین ئاخفتنی و پاراپتر ئە‌وه‌ کرده‌یه‌ ل ده‌می تۆره‌بوونی بکارده‌یت وه‌کو کارفه‌دانه‌کا ژلایی ئاخفتنکه‌ریقه. ئە‌وه‌ فه‌کولینه‌ ب نافونیشان (کرده‌یا گه‌فکرنی د زمانی هۆزانی‌دا-دیوانا باغی کوردا وه‌ک نمونه)، کو تێدا هه‌ول هاتییه‌ دان جوړین گه‌فکرنی ل دویف دیتین (فریزه‌ر و کاوی، هالیدی) ل سه‌ر دیوانا باغی کوردا یا (نالبه‌ندی) به‌یتیه‌ پراکتیکرن و رێژه‌یا بکاره‌ینانا هه‌ر جوړه‌کی بکاره‌اتی هاتییه‌ ده‌ستیشانکرن. ئارمانجا سه‌ره‌کییا ئە‌وه‌ی فه‌کولینی هه‌ر ئە‌وه‌ بوویه، کو رێژه‌یا سه‌دییا هه‌ر جوړه‌کی گه‌فکرنی یێن فه‌کولین ل دویف چووی د ئە‌وه‌ی دیوانی‌دا به‌یتیه‌ ده‌ستیشانکرن. ئە‌وه‌ ژبلی پێشه‌کی و ئە‌نجامان ژ دوو پشکان پێکه‌ده‌یت. پشکا ئێکی جه‌ختی ب گشتی به‌حسی کرده‌یا ئاخفتنی یا گه‌فکرنی دکه‌ت، ل گه‌ل هه‌نده‌ک کرده‌یین دی یێن ئاخفتنی یی په‌یوه‌ندی ب گه‌فکرنیقه‌ هه‌ین. وه‌کو (هۆشداریکرن، په‌یمان‌دان). پشکا دووی یا تاییه‌ته‌ ب پراکتیکرنا جوړین گه‌فکرنی ل سه‌ر زمانی هۆزانی یا دیوانا باغی کوردا یا هۆزانفان (ئه‌حه‌دی نالبه‌ندی).

په‌یشتین کلێله‌ار: کرده‌یا گه‌فکرنی، سزادانا جه‌سته‌یی، سزادانا ده‌روونی، سنوورداکرن ر‌ه‌فتاری، گه‌فکرننا ژالا، گه‌فکرننا ر‌ژد، زمانی هۆزانی.

پێشه‌کی

ده‌ستیشانکرن ل سه‌ر دیوانا (باغی کوردا) یا (نالبه‌ندی) هاتییه‌ ئە‌نجام‌دان.

2-رێپازا فه‌کولینی:

ئە‌وه‌ فه‌کولینه‌ ل دویف رێپازا وه‌سفی شیکاری هاتییه‌ ئە‌نجام‌دان و پراکتیکرنا فه‌کولینی ل دویف مودیلا هه‌ر سی زانا (فریزه‌ر و کاوی، هالیدی) هاتییه‌ ئە‌نجام‌دان و بو دیارکرن ئە‌نجامان ژ ی په‌نا بو شیوازی ئاماری هاتییه‌ برن.

1-نافونیشانی فه‌کولینی:

ئە‌وه‌ فه‌کولینه‌ ب نافونیشان (کرده‌یا گه‌فکرنی د زمانی هۆزانی‌دا - دیوانا باغی کوردا وه‌ک نمونه) کو تێدا هه‌ول هاتییه‌ دان به‌حسی تێگه‌هی کرده‌یا گه‌فکرنی ب گشتی هاتییه‌ کرن، پاشی پراکتیکرنا جوړین گه‌فکرنی یێن زانایان

3- گرنگيا ڦه كولينى:

گرنگيا ڦه كولينى د ئه ڦان خالين ل خواريدايه:

ا- گرنگيا ئه ڦى ڦه كولينى د هنديدايه، كو ههول هاتييه دان به حسى كه فكرنى د چارچوڦى واتاسازييدا بهيته به حسكرن، داکو ژ بياڦى دهرووناسى و بياڦين دى بهيته جوداكرن.

ب- گرنگييه كا ديا ئه ڦى بابته دى د ئه وى چهنديا، كو ئه ڦ بابته بهردهوام و رۆژانه د ناخفتنا مه دهيته بكارهينان. زيدهبارى هندى د ناڦ بهرهه مى ئه ده بى ژيدا ههيه.

ج- ل دويڦ زانيارين مه ههتا نهو چ ڦه كولين ل سهر (كردهيا گه فكرنى) د زمانى كورديدا نه هاتينه نڦيسين.

4- هوكارين لوجيكين ئه نجامدانا ڦه كولينى:

ئه ڦ ڦه كولينه ههولدهت گه فكرنى ل دويڦ جوړين گه فكرنى شروڦه بكهت، داکو ئه نجامدانا ڦه كولينى د پوخت و ورد بن.

5- شيواز و كه رهستى ڦه كولينى:

د ئه ڦى ڦه كولينيدا د پشكا تيورى يا ئيكيدا نمونه ژ زارده ڦى خه لكى ده ڦوكا دهوكى هاتينه وه رگرتن و بو پشكا دووى پراكتيكرن ل سهر ديوانا (باغى كوردا) يا هوژانقانى كورد (ئه همه دى نالبه ند) ب ههر (5) بهرگين ئه و ڦه هاتييه ئه نجامدان.

6- گرمانا ڦه كولينى:

هه مى جوړين گه فكرنى يين زانايان به حسكرين

د ديوانا (باغى كوردا) يا (ئه همه دى نالبه ند) يدا هه نه.

7- پرسپارين ڦه كولينى:

ڦه كولين ههولدهت به رسقى ل سهر ئه ڦان خالين ل خوارى بدهت:

ا- ئه رى ههر (5) جوړين گه فكرنى ئه و ڦ ڦه كولين ل دويڦ دچيت، د ديوانا (نالبه ند) يدا هه نه؟

ب- كيژ جوړ ژ ئه وان جوړين گه فكرنى ئه و ڦ ڦه كولين ل دويڦ دچيت، ب پترين رپژه د ديوانا (نالبه ند) يدا هاتييه بكارهينان؟ بوچى؟

ج- كيژ جوړ ژ ئه وان جوړين گه فكرنى ئه و ڦ ڦه كولين ل دويڦ دچيت، ب كيترين رپژه د ديوانا (نالبه ند) يدا هاتييه بكارهينان؟ بوچى؟

د- رپژه يا بكارهينانا ههر جوړه كى گه فكرنه كا ڦه كولين ل دويڦ دچيت، د ديوانا (نالبه ند) يدا چهنده؟

8- پشكين ڦه كولينى:

ئه ڦ ڦه كولينه ژ بلى پيشه كى و ئه نجامان ژ دوو پشكان پيكدهيت. پشكا ئيكى ب نافونيشان (گه فكرن و هنده ك كردهين ديين ناخفتنى يين په يوه نديدار). ه. پشكا دووى يا پراكتيكيه و ب ناڦى (گه فكرن و زمانى هوژانى) يه.

پشكا ئيكى: گه فكرن و هنده ك كردهين

ديين ناخفتنى يين په يوه نديدار

1-1- چه مكى گه فكرنى:

1-1-1- زارافی گه‌فکرنی د فهره‌هنگاندا:

د ناڤ فهره‌هنگین زمانی کوردیدا په‌یقا گه‌فکرن (هه‌ره‌شه‌کرن) ب گه‌له‌ك شیوه‌یان هاتییه شروقه‌کرن. ل خواری دی ئاماژه‌یی ب هنده‌ك ژ نه‌وان فهره‌هنگان ده‌ین.

أ- د فهره‌هنگا (خال) دا، زارافی (گه‌فکرن) ی ب ئەفی رهنگی هاتییه شروقه‌کرن:

"هه‌ره‌شه: ترساندن یه‌کیك به وتار یا به‌کردار، (هه‌ره‌شه‌کردن) هه‌ره‌شه.

هه‌ره‌شه و گوره‌شه: هه‌ره‌شه‌ی یه‌ك له‌سه‌ر یه‌ك " (شیخ محهمه‌دی خال، 2005: 508).

ب- فهره‌هنگا (مای) زارافی (گه‌فکرن) ی ب ئەفی شیوه‌ی شروقه‌ کریه:

" گه‌ف: ناڤ دخوه‌دانا کرنا خرابیی، خور خور (التهدید، الوعید).

گه‌ف و گور: گه‌ف دژوار و توند (التهدید الحاد، حده‌ التهدید).

گه‌ف بون: ژفاندانا خرابیی. خورخوربون (التهدید، التوعید).

گه‌ف کرن: خورخورکرن (التهدید).

گه‌ف کهر: خورخوری (المهدد).

گه‌فین: خورخوری کار (الهداد) " (گه‌ف مظهر مایی، 2009: 841).

ج- د فهره‌هنگا (هه‌نبانه بو‌رینه) دا، زارافی گه‌فکرنی ب ئەفی رهنگی هاتییه دیارکرن:

" تاپال: هه‌ره‌شه، گوره‌شه، گه‌ف، ته‌دید " (هه‌ژار، 1376: 139).

د- د فهره‌هنگا (مه‌رگ و ژ) دا، زارافی

(گه‌فکرن) ی ب ئەفی رهنگی هاتییه دیارکرن:

" گه‌ف: هه‌ره‌شه، ره‌وینا سه‌گی، ناڤ به‌ینا هه‌ر دوو مه‌به‌ستان گه‌له‌ك نیریکی هه‌یه، چونکی ره‌وینا سه‌ی ژ ی هه‌ر گه‌فه.

گه‌ف کرن: هه‌ره‌شه‌کردن، ره‌شه‌کردن.

گه‌فکهر: هه‌ره‌شه‌کهر، ره‌شه‌کهر.

گه‌ف و گور: هه‌ره‌شه و گوره‌شه، گه‌ف و ره‌شه " (مه‌لا خه‌لیل مشه‌ختی، 2006: 417).

ب ره‌نگه‌کی گشتی نه‌گهر به‌ریخو بدینه واتایا زارافی گه‌فکرنی د ناڤ فهره‌هنگین کوردیدا، دی بینین کو ئەڤ زارافه ب واتایا نه‌رینی و بو ترساندنا که‌سی به‌رانبه‌ر ده‌یتنه بکاره‌ینان، هه‌ر ده‌می ئەڤ زارافه بو گوهداری هاته‌ ناراسته‌کرن گوهدار دی هه‌ر ئیکسه‌ر هه‌ست ب مه‌ترسیی ل سه‌ر ژیانا خو‌که‌ت.

د زمانی ئینگلیزیدا ب ریکه‌په‌یقا (Threaten) ده‌رب‌رین ژ گه‌فکرنی ده‌یتنه کرن، ئەڤ په‌یقه ژ په‌یقا ئینگلیزی یا که‌فن (oppression) کو ب واتایا (سه‌رکو‌تکرن) ده‌یت، ئەڤ په‌یقه د بنه‌ره‌تدا ژ په‌یقا ئە‌لمانی (verdvisen) هاتییه وه‌رگرتن، ئەوژی ب واتایا (زیده‌بوون) ده‌یت، (pearsall، 1998: 193).

ژبلی په‌یقا (Threaten) چه‌ندین په‌یقین دی بو ده‌رب‌رینا گه‌فکرنی د زمانی ئینگلیزیدا ده‌یتنه بکاره‌ینان. وه‌کو:

" Threat : گه‌فان ده‌که‌ت.

چەندی ترس و دوو دلییی ل ده‌و گوه‌داری دروستبکەت، دا ئه‌وی کرپاری جیه‌جیه‌کەت، بۆ ئه‌فی مەبه‌ستی ئاخفتنکەر خالا لاوازا گوه‌داری دئاززینیت و ده‌سته‌لاتا خو ب سەر دا دسه‌پینیت، کرده‌یا گه‌فکرنی ب ئاوازه‌یه‌کا گه‌له‌ک بلند و تۆند ژ کرده‌یین دی یین ئاخفتنی ده‌یتە دهربرین (ئاوات ئه‌حه‌د محمه‌د صالح، 2009: 55).

کرده‌یا گه‌فکرنی بۆ ترساندا گوه‌داری د شیاندایه‌ د هنده‌ک ده‌وربه‌راندا ب شیویه‌کی کاربگه‌ر و راسته‌وخۆ به‌یتە بکاره‌ینان، هه‌روه‌سا د گه‌فکرنیدا د شیاندایه‌ ب ریکا بکاره‌ینانا ئامرازێ مه‌رجی کرده‌یه‌ک به‌یتە جیه‌جیه‌کرن. وه‌کو:

– ئه‌گه‌ر ده‌ست بۆ ئه‌فی کاری به‌ن ئه‌نجام د باش نابن.

به‌لی ئه‌و چەندا گه‌فکرنی ژ کرده‌یا نه‌راسته‌وخۆ جودا دکەت ئه‌وه، کرده‌یا نه‌راسته‌وخۆ پشتبه‌ستنی ب لیكدانه‌فیه‌یا گوه‌داری دکەت، به‌لی کرده‌یا گه‌فکرنی د هنده‌ک حاله‌تاندا ئاخفتنکەر بواری هه‌لبژاردنی ب گوه‌داری ناده‌ت، و مەبه‌ستا گه‌فکرنی ئارمانجا خو ب جه‌ ناهینیت (قه‌یس کاکل توفیق و په‌روین عوسمان مسته‌فا، 2018: 28-29).

د راستیدا، کرده‌یا ئاخفتنی یا گه‌فکرنی گرنگیه‌کا کیمتر د بواری فیه‌کۆلینین پراگماتیکیدا دیتیه‌، ئه‌گه‌ر ل گه‌ل کرده‌یین ئاخفتنی یین دی به‌یتە به‌رواردکرن. بۆ نموونه، (ئوستن)ی نموونه‌یین گه‌له‌ک کیم ل سەر گه‌فکرنی

threatning : گه‌فکرن.

menace : په‌یمانی دده‌ت.

menacing : په‌یماندا.

intimidation : ترساندن ل گه‌ل گه‌فکرنی.

blackmail : سفکاتیپکرن.

minatory : شکاندن.

duress : نه‌چارکرن، زۆری لیکن (روحی

البعلیکی، 1999 : 383).

د زمانی عه‌ره‌بیدا هه‌ر وه‌کو هه‌می زمانین جیهانی، چه‌ندین زاراڤ به‌رانبه‌ری گه‌فکرنی ده‌ینه بکاره‌ینان. وه‌کو:

الوعید و التوعید: په‌یماندا و گه‌فکرن.

التهديد: گه‌فکرن.

تخويف: ب واتایا ترساندا که‌سی به‌رانبه‌ره‌ ب دژواری د داهاتیدا، بۆ هۆشیارکنا گوه‌داری دا نه‌که‌فیتە د شاشیاندایا (عبدالکریم خچیر السعیدی و سیهام رشید خلاوی، 2017: 1).

1-1-2- ده‌ستپه‌که‌ک بۆ کرده‌یا گه‌فکرنی د زمانیدا:

د کرده‌یا گه‌فکرنیدا ئاخفتنکەر بالا ده‌ستیا خو ب سەر گوه‌داریدا دسه‌پینیت و هه‌ولده‌ت گوه‌داری ملکه‌چی داخواز و مەبه‌ستین خو بکەت، مه‌رجی سەرکه‌فتنی د کرده‌یا گه‌فکرنیدا ژ جیه‌جیه‌کنا راسته‌قینه‌یا گه‌فا هاتییه‌ کړندا ده‌ردکه‌فیت (چیا عه‌لی مسته‌فا و بروا ره‌سول ئه‌حه‌د، 2018: 293).

کرده‌یا گه‌فکرنی ژ ئه‌نجامی جیه‌جیه‌کنا فه‌رمانا ئاخفتنکەری دروستدیت، پیخه‌مه‌ت ئه‌وی

زانایان ب چەند شیۆه‌یه‌کان پێناسه‌یا (کرده‌یا گه‌فکرن) ی کرێه. ب ئەفی ره‌نگی ل خواری دیارکری:

أ- (سیریل) د پێناسه‌کرنا کرده‌یا گه‌فکرنیدا دیژیت: گه‌فکرن ژفاندانه، کو کاره‌ک ل سه‌ر ته به‌یته سه‌پاندن، نه‌کو کاره‌ک د به‌رژه‌وه‌ندییا ته‌دا به‌یته کون (searle, 1969 : 58).

ب- (داریت و هنده‌کین دی) سه‌باره‌ت پێناسه‌یا (کرده‌یا گه‌فکرن) ی دیژن: مه‌به‌ست ژ کرده‌یا گه‌فکرنی ئەوه، ل ده‌می ئاخفتنکه‌ر ب دروستی و ب پرژدی ب نیازا تۆند ئاخفتن و په‌یاما خو پێشکیشی گوهداری بکه‌ت و گوهدار ژ ی وه‌کو ئاخفتنکه‌ری ئەوی په‌یامی شوو‌قه‌بکه‌ت (Daret et al, 1980 : 182).

ج- (کاوی) د پێناسه‌کرنا کرده‌یا گه‌فکرنیدا دیژیت: کرده‌یا گه‌فکرنی ئەوه، ل ده‌می ئاخفتنکه‌ر باخفیت داکو زیانی بگه‌هینیته گوهداری (Cowie, 1989 : 1336).

د- (ویژبیکا) سه‌باره‌ت پێناسه‌یا کرده‌یا گه‌فکرنی دیژیت: گه‌فکرن ئەوه کو که‌سه‌ک به‌یته ئاگه‌هدارکرن، کو دی هیته سزادان، ئەگه‌ر کاره‌کی یان کریاره‌کا ده‌ستیشانکری ئەنجام نه‌ده‌ت (Wierzbicka, 1987: 187).

ه- ل دویف فره‌ه‌نگا (ئوکسفورد) گه‌فکرن یان کرده‌یا گه‌فکرنی پێشیاره‌که کو ده‌یته ئاراسته‌کرن پێخه‌مه‌ت هندی، کو کاره‌کی نه‌خۆش یان یی تۆند دی رویده‌ت، ئەگه‌ر کاره‌ک

د په‌رتۆکا خو یا ب نافونیشانی (How to do things with words) دا پێشکیشکریه. ئەوی ئاماژه‌ دا به‌ ئەوی چەندی، کو د گه‌فکرنیدا کاره‌کی خراب دی ب سه‌ر گوهداریدا هیته ئەنجامدان. وه‌کو:

- سۆز بیت ئەز سه‌روچافین ته‌ ب په‌رچقینم (Austin, 1962: 35).

هه‌ر چه‌وا بیت مه‌رج نینه گه‌فکرن کرده‌یه‌کا ئاخفتنی بیت، به‌لکو دبیت ب ریکا هیمایین نه‌زمانی ژ ی به‌یته ئەنجامدان، وه‌کو ب ریکا ده‌ست بلندکرنی یان ده‌ست هه‌ژاندنی... هتد. هه‌روه‌سا دبیت ب ریکا ده‌مانجی و ئاراسته‌کرنا چه‌کی دژی که‌سه‌کی دی به‌یته ئەنجامدان (ژێده‌ری به‌ری: 119).

ل دوماهیکی پێدقییه‌ دوو دیتین گرنگ ل دوژ کرده‌یا گه‌فکرنی دیاربکه‌ین، ئەوژی ئەقه‌نه:

1- دیتنا بابته‌ی: ل ده‌می که‌سه‌ک ئاماژه‌یی ب دیارکرن تشته‌کی دکه‌ت ب نیازا هندی زیانه‌کا مه‌زن بگه‌هینیته گوهداری.

2- دیتنا تاکه‌ که‌سی: ل ده‌می که‌سه‌ک ئاماژه‌یی ب دیارکرن گه‌فکرنی بو گوهداری دده‌ت، به‌لی چافی خو ل هندی بنقینیت کا ئاخفتنکه‌ری ب دروستی دقیت گه‌فکرن به‌یته جییه‌جیکرن

(Al & Al Husseive, 2005 : 1) (Amedi).

1-1-3- پێناسه‌یا کرده‌یا گه‌فکرنی:

یان پیرابونہ کا دیار کری نہ ہیئتہ نہ نجامدان)
(Oxford,2015:819).

و- (هورن بای) سہارہ پیناسہیا کردہیا
گہفکرنی دبیژت: گہفکرن راگہاندنہ ب نیازا
گہاندنا زیانے یان نہخوشیے یان ئیشاندنی یان
ہہر کارہکی دوزمنکاری ل سہر کہسہکی، کو
بھیہ تاونبارکرن ب تشتہکی کو پی رابیت یان
پی رانہبیت (Hornby,2000:1408).

ژ ئه نجامی ئه فان هه می پێناسه یی ل سه ری
 دیار کری دگه هینه هندی، کو کرده یا گه فکرنی
 ئه و کرده یه ل ده می ئاخفتنکه ر کرده یه کی
 ئاراسته ی گوهداری دکه ت، د نا ف دهر برین و
 ئاخفتنا ئه ویدا ئاگه هدار کر نه ک بو گوهداری هه یه،
 کو دی هیته سزادان یان دی نه خو شیه ک گه هیتی
 ئه گهر ئه وی کاری یان کریاری جیه جینه که ت.
 وه کو:

— دیّ هه وه ژ ناڤ بهم.

– بلا ئەز دەرنەچم، تۆ دىٰ خوٰ يىنى.

1-2- گه فکرن وه کو کردهیا ئاخفتنی:

گهفکون کردویه کا ب مهبهسته ژلايیّ
 ناخفتنکهريقه بو گوهداری دهیته ناراسته کون، دا
 کارتیکرنیّ ل سهر گوهداری بکەت، ژ پیخه مهت
 هندیّ کریاره کیّ ئەنجامبدهت، ئەنجامدانا ئەفی
 کاری نازار و ئاریشه و مهترپسی و ترپسی بو
 گوهداری دروستدکەت، گوهدار ییّ پابه ندە ئەفی
 کردویا ب مهبهست جیه جیهکەت، ئەوا ژلايیّ
 ناخفتنکهريقه هاتییه ناراسته کون
 (Brauch, 2011: 62).

گەفكرن ھەندەك ئاستەنگىن ب مەترسى يان
ئازار ب خوۋەدگريت، و چەند ئەگەرەك ل پشت
تۆۋشبوون ب ئەفان ئاستەنگان ھەنە
(Leviton,1991:33).

د شیاندايه كرده يا گه فكرنې ب رڼكا كرده يښ
دی يښ ناخفتنې، وه كو كرده يښ ناراسته كرنې و
فرمان كرنې بهيښته نه نجامدان. وه كو:

- گيای بـسـرہ يان تـو پارـی خـه رـجـکـرنـی ب دہـسـت
خـوڦـه نـاھـيـنـی. (ل نـئـفـیـری گـه فـکـرن ب رـیـکا
فـهـر مـانـکـرنـی هـا تـیـہ نـه نـجـامـدان)
(Trosborg, 1995: 188-189).

دیسان کردهیین وه کو ژفاندان و
 هوشداریکرنی دبیت ژ بو بجههینانا گه فکرنی بهیته
 بکارهینان. (ئالان - Allan)ئهوی چهندی
 دیاردکەت کو کردهیا گه فکرنی نابیت بو مه‌رهما
 گه فکرنی بهیته بکارهینان، زیده‌باری هندی،
 کردهیین ژفاندان و هوشداریکرنی د شیاندانه بو
 ده‌رپرینا گه فکرنی یان راگه‌هاندنا گه فکرنی بهیته
 بکارهینان (Allan, 1986:196). وه‌کو:

- ئەز سۆزى ددەم، تە ژ ناۋ بېم.
(سۆزدان وہ کو گەفکرن)

– ئەگەر تۆخانى ل فېرى ئافابكەي، دى تە
(ھۆژدارى ۋە كوگەفكرن)
كوژم.

ژ ئاليیّ به رسقداينقه، د شياندايه كرده يا
گه فكرن وه كو به رسقدان بهيته بكارهينان ب
ئهوئ رپكئ، كو كه سئ گه ف لي هاتيه كرن،
كارقه دان هه بيت. هه وه كو :

4- ئاخفتنکەر بۆ هندی دچیت کو گوتنا ئەوی دی کارێگه‌رییی ل گوهداری کەت، چونکی ئاخفتنکەر د ئەوی باوەرێدا، کو گوهدار دی ئەوی کاری ئەنجامدەت، پشتی گه‌فکرن لی ده‌یتە کەن. (Allan, 1986:125)

1-4- جوړین گه‌فکرنی:

ژ ئەوان فە کۆلینین ل سەر پۆلینکرن جوړین کردەیا گه‌فکرنی هاتینە ئەنجامدان، وەسا دیاردکەن، کو ب ریکا مەبەست و نیازا ئاخفتنکەری، دشی‌ت جوړی گه‌فکرنی دیاربکەت (Al-sulaiman, 1997:100).

ل گەل ئەفی چەندا ل سەری دیار، زانانیان هەولدا، ل دویش دیتن و بۆچوونین خو چەند جوړەکان بۆ کردەیا گه‌فکرنی دیاربکەن. ب ئەفی رەنگی ل خواری دیارکری:

1- (فریزەر و کاوی) بەحسی دوو جوړین گه‌فکرنی دکەن، ئەوژی ئەفەنە (گه‌فکرنی فالا و گه‌فکرنی رژد) (Cowie, 1989:1336) ، (Fraser, 1975:174).

2- (هالیدی) سی جوړان بۆ گه‌فکرنی دیاردکەت. ئەوژی بریتینە ژ: (سزادانا جەستەیی، سزادانا دەروونی، سنووردارکرن رەفتاری) ئەم ل دویش ئەفان پۆلینکرنین زانانیان بۆ جوړین گه‌فکرنی، دی بەحسی جوړین گه‌فکرنی کەین.

ب ئەفی رەنگی ل خواری دیارکری:

(1) سزادانا جەستەیی: Physical Punishment

- گەفان ل من نەکە (2013:312, Olekalns and Wendi).

(ئوسن) کردەیا گه‌فکرنی دکەتە دنا (کردەیین پەیماندان) یدا (151 : 1962 , Austin). بەلی (سیریل) کردەیا گه‌فکرنی ددانیتە دنا (کردەیین پیگیریکرن) یدا (Searle, 1969: 18).

ب شیوەیەکی گشتی گه‌فکرن دیاردەیا کە پەسەند نینە، چونکی دەمی ئاخفتنکەر گەفان دکەت ترسەک ل دەف گوهداری پەیدادبیت، ب ئەفی رەنگی گه‌فکەر ب کەسەکی زۆردار ده‌یتە هەژمارتن و دەمان دەمدا ئەفا ئەو دکەت دیته بی ریزیه‌ک بەرانبەر گوهداری، بەلی هەندەک جارن ئەف چەندە بەروفاژی دبیت و گه‌فکەر د چافین کۆمەلگەهیدا ب مروفاەکی سفک ده‌یتە تەماشەکرن و ئەو گەفین ئەو دکەت د بنە جەیی حەنەک و پیکەنینی بۆ گوهداری (نژیار ئدریس ئەمین، 2012: 38).

1-3- سیما و سالوختین گه‌فکرنی:

ل دەمی کردەیا گه‌فکرنی ده‌یتە ئەنجامدان، چەند سیما و سیفاتان ب خوفا دگریت. ئەوژی ئەفەنە:

1- ئاخفتنکەر ژفانی ددەتە گوهداری کو دی کارەکی ئەنجامدەت.

2- گوهداری باوەری ب هندی هەیه، کو ئاخفتنکەر دشی‌ت ئەوی کاری ئەنجامدەت.

3- ئاخفتنکەری دفی‌ت، کارەکی تایبەت ب خوفا ئەنجامدەت.

به رانېر دهيت ته ناراسته کړن، ب نه في رهنګي سزادانا د وروني هولا کي مکرنا بهايي گوهداري و شکاندا که سایه تي و پيگه هي نه وي يي جفاکي ددهت (هيو عبدالله کريم، 2007: 204).

4- گه فکرنا فاله - Empty Threat:

نه د جوړه ب نافي گه فکرنا لواز زي دهيت نه فکرن، د نه في جوړي گه فکرني داخفتنکري نياز جيه جيکړنا گه فکرنا خو نينه (Fraser, 1975: 174). ب ديتنا (کاي) نه د جوړي گه فکرني زياني ناگه هينته گوهداري يان که سان (Cowie, 1989: 1336). وه کو: - ناييت تو ئيدي ب شه د ژ مالي دهر که في.

د نه في نمونه يا ل سهريدا گه فکرن دي يا فاله بيت، ل ده مي بابي گه فکرن ل کوري کريت کو ئيدي ناييت ب شه في ژ مال دهر بکه فيت، نه وزي ل ده مي کور و هسا د هزر و مه به ستا بابي خو گه هشتيت، کو نه وي رږد نينه، د گوتن و گه فکرنا خودا، دهر باره ي هندي کو نه گهر نه و دهر بکه فيت بابي نه وي زيانه کي بگه هينتي.

5- گه فکرنا رږد - Serious, Threat (Violent):

نه د جوړي گه فکرني دبيت نه گه ري گه هاندنا زياني ل که سي به رانېر يان که سان، چونکي ل فيري ناخفتنکري يي رږده د گه فکرني دا و گوهدار نه في چندي باش دزانييت (Cowie, 1989: 1336). وه کو: - نه د دي ته کوژم، جاره کا دي نه د ته ل فيري بينم.

پيگهاته يا نه في جوړي گه فکرني رسته يه که ژ جوړي کرده يا ب مه به ست. ده د فيريدا داهاتييه و نارمانج زي گوهداره. رسته دبيت يا دياربيت و بکهر زي ل فيري ناخفتنکره، يان زي دبيت رسته يا نه دياربيت و بکهر يي ده ستنيشانکري نه بيت. بو نمونه:

- نه د دي ته قوتم. (بکهر ديار)

- تو دي هييه قوتان. (بکهر نه ديار)

(2) سزادانا د وروني يان عه قلي: Mental Punishment

د فيريدا گه فکرن يا ناراسته کرييه بو ناخي گوهداري نه کو لايه ني جه سته يي و ديار. وه کو: - نه گهر ته جاره کا دي نه د چنده دوو باره کر، تو دي پشيمان بي.

(3) سنوردار کرنا رهناري - Registration on behavior

ل فيري گه فکرن يا ناراسته کرييه ب زمانه کي و هسا، کو سنور و قهيدان بو گوهداري ددانييت، داکو بشکيتيت و جاره کا دي نه وي کاري دوو باره نه که ت. وه کو:

- نه گهر ته جاره کا دي نه د چنده دوو باره کر، پيدفييه تو ژ هه مي مافان بهييه بييه هرکرن (Halliday, 1973: 86-89).

گه فکرن و سزادانا د وروني په يوه ندي ب بها و پيگه هي مرؤفيقه هه يه، گه فکرنا د وروني لايه ني بچوو ککرن و بيړزي و نه فره تکر و هه تکرنا که سي به رانېر نيشانده ت، کا چه وان سزادانا جه سته يي ژ پيخه مه ت ئيشانا له شي که سي

1-6- پېکهاټ و نافهرؤکا کردهيا ئاخفتني يا گهفکرنې:

کردهيا ئاخفتني يا گهفکرنې ژ ئهوان جورين کردهيان نينه ئهوين ياسايين دروستبونو ئهوان ب شيويه کي ئاشکهره بهينه دارستن. د چارچوغي ئهوان کردهيېن ئاخفتني دا ئهوين ب شيويه کي گشتگر سهرهدهري د گهلدا دهيته کرن، ئانکو کردهيېن گهفکرنې ب شيويه کي گشتي دشين وهکو کردهيېن ئاخفتني بهينه بکارهينان، ئهفهژي ل دويش دهوروبهري گوتني رادوهسيت، بهلي هندهک ژ زانايين زماي، وهکو (فريره و سادوک و سيريل... هند) شيينه کومه کا ياسايان بو بکارهينانا کردهيا ئاخفتني يا گهفکرنې دارپژن (Fraser,) and (Searle, 1969: 66-67 173-174: 1975).

بو نمونه (سادوک - 1974) و (فريره - 1975)، جوداهي د نافهرا گهفکرن و هوشداريکرنيدا کرييه، بهلي د چارچوغي بهرتهنگدا و پتر بهحسي مهرجين بکارهينانا گهفکرنين راستهوخو کرينه، ئانکو ئهوه گهفکرن ب شيويه کي تمام دهيته گوتن و دهربرين. وهکو:

- نهز دي (گهفکرن).

- نهز دي ته کوژم.

- نهز دي ته ژنافهيم.

- نهز دي پين ته شکينم.

(فريره) ديژيت: گهفکرن ب جوړه کي

تايهتي هوشداريکرنې دهيته هژمارتن، هرچهنده

نهؤ گهفکرن ل سهری، کو نهوژي گهفکرن کوشتييه ل گوهداري نهگهر نهو جاره کا دي بهيته نهوي جهي نهوي ئاخفتنکهری بهحسليکری، نهؤ گهفکرنه يا رژده و گوهدار ژي دشت ب ريکا دهوروبهري دهريئنجامي نهفي چهندي بکته و د هه مان دهيدا نهؤ گهفکرنه زيانه کا مهزن دگههينيه گوهداري.

1-5- نهرکين گهفکرنې:

کردهيا گهفکرنې چهند نهرکهک د ناؤ زمانيدا ههنه، وهکو:

1- ترساندن: گهفکرن يان کردهيا گهفکرنې ترساندنې ل دهؤ گوهداري پيدادکته. پشتي نهؤ کردهيه ژ لايي ئاخفتنکهريفه بو گوهداري دهيته ناراسته کرن.

2- پهيانندان: گهفکرن سهارهت ئاخفتنکهری پهيانندانه، چونکي ئاخفتنکهر پهياني ددهت، کو زيانې بگههينيه گوهداري، نهگهر پيگيريې ب ئاخفتنا نهوي نهکته.

3- فهرمانندان: گهفکرن سهارهت گوهداري فهرمانندانه، چونکي گوهداري نهچاردهت، کو کاره کي بکته يان نهکته.

4- زيانگهانندن: ئيک ژ نهرکين گهفکرنې زيانگهانندنه بو گوهداري، نهفجا چ زيانگهانندنه کا جهستهبي بيت يان دهرووني بيت.

5- دهستههلات: نهو کهسي ب کرهيا گهفکرنې رادبيت دهستههلات د دهستي نهويدايه و دهستههلاتا خو ل سهر گوهداري دسهپنيت.

ئەڤ رسته‌يا ل سەري گەفكرنه ل كەسى
گوهدار، كو دڤيت يى پيگير بيت ب دهوامى
ئەگەر دى ژ رەخى ئاخفتنكەريڤه هيتە لادان، ئەڤ
رسته‌يه هەر چەنده كرده‌يا گەفكرنى تيدا هەيه،
بەلى د هەمان دەمدا هوشدارى ژيه، چونكى ئەو
گوهدارى ئاگه‌دار دكەت كو يى پيگير بيت ب
دهوامى يان دى هيتە لادان، ئەڤه ژبەر كو ل
ئەڤيرى گەفكرن نواندنا كارەكى خراب دكەت،
كو ئەوژى دهوام نەكرنه لەوا ل دويڤ ديتنا (
فریزەر)، گەفكرن ل ئەڤيرى ديتە جوړه‌كى
هوشداريكرنى.

زیدەبارى ئەڤان مەرجين ل سەري ديار كرى، (
فریزەر) هندهك مەرجين ديڤن هەڤشيوه بو كرده‌يا
ئاخفتنى يا گەفكرنى دادرپژيت، ئەڤ مەرجه د
شياندانه بهيتە بجههينان، بەلى پيگيريكرن ب ئەڤان
مەرجان ئەوى چەندى ناگه‌هينيت، كو دى
ئەنجامدانا كارى ب سەركەڤتيپانه ب دوماهيك
هيت. ئەو مەرج ژى ئەڤه‌نه:

1- ئاخفتنكەر د ئەوى باوهریدايه كو كاريگەرى
و كارتیكرنا كارى دەستيشانكرى، دى ئەنجامين
خراب و نيگەتيف بو گوهدارى پەيداكەت، ئانكو
د بەرژه‌وه‌نديا گوهداريدا نابن.

2- ئاخفتنكەر هزردهكەت، كو ئەو كارى
دەستيشانكرىي ژ لاى ئەويڤه هاتيپه گوتن،
گوهدار دشت جيه‌جيه‌كەت.

3- ئاخفتنكەر هزردهكەت، كو ئەو دشت
كرده‌يا ئاخفتنى يا گەفكرنى بجههينيت
(Fraser, 1975: 173).

گەفكرن تا دوماهيك راده ژ هوشداريكرنى
دژوارتره و د چارچوڤى هەولين خۆدا بو
شروڤه‌كرنا كرده‌يا ئاخفتنى يا گەفكرنى ب
شيوه‌يه‌كى دروست (فریزەر)، هندهك مەرج
بو پيشكيشكرنا سەركەڤتى يا كرده‌يا ئاخفتنى يا
گەفكرنى ب ئەڤى رەنگى دارپژيتنه:

1- مەبه‌ستا ئاخفتنكەرى ئەوه، پەيامە‌كا ديار و
دەستيشانكرى بگه‌هينيتە گوهدارى، داکو
گوهدار كارەكى داهاتيدا ئەنجامبەدت.

2- مەبه‌ستا ئاخفتنكەرى ئەوه، كو ئەڤ كارى
دەستيشانكرى نوينه‌راتيپا ئەنجامدانا كارەكى
دكەت، ئەڤ كارە دڤيت ژ ئەڤان لايەنانڤه ل بەرچاڤ
بهيتە وەرگرتن:

أ- كار ل چاڤه‌رپكرنا ئەنجامدانيپه (دبیت مەرجى
بيت).

ب- ئەنجامدانا ئەڤى كارى د بەرژه‌وه‌نديا
گوهداريدا نينه.

پ- ئاخفتنكەر بەرپرسياره‌تيا ئەنجامدانا ئەڤى
كارى دەستيشانكرى هەلدگريت (هەرچەنده
ب شيوه‌يه‌كى راستەوخو نينه).

3- گوهدار هەست ب ئەوان مەرجان دكەت،
ئەوين د ناڤه‌رپوكا مەرجين ئيك و دوودا هاتينه
دارپژتن (Fraser, 1975: 173).

(فریزەر) گەهشته ئەوى ئەنجامى، كو
گەفكرن ب جوړه‌كى هوشداريكرنى دهيتە
هژمارتن، ئەگەر نوينه‌رايه‌تى و نواندنا ئەنجامدانا
كارەكى خراب بكەت. وه‌كو:

- تو زوى نه‌يى دهوامى دى ته ژ كارى لادەم.

نهوژي: نهگهر ئاخفتنکهر دووپاتيبي ل سهر
گوهداري سهارهت نهقان خالان بکته:

1- بارودوخي ههبووني بو کرپارهکا
دهستنيشانکري.

2- دهمي نهجامدانا کرياري د اهايتيدا.

3- نهو مهرجين پيشوهخت نهوين د کردهيا
گهفکرنيډا هاتينه دارپژتن.

ل هر دهمي نهو ههمي مهرجه هاتنه بجههينان،
ب نهفي رهنكي ئاخفتنکهر دي گهفکرنهکا
راستهقينه پيشکيشبکته.

(Gingiss, 1986: 156) بو نمونه کهسهک ب
ناراستهکرنا چهکي خو گهفان ل کهسهکي دي
دکته و ديپژت:

– نهو دهمانجه يا پره ژ گولهيان.

ئاخفتنکهر نهفي رستي بو دووپاتکرن ل سهر
شيانين خو بو جيپهجيکرن گهفکرني بکاردهينيت،
کو د شيانين نهويدايه بيژت:

– نهو گولهيه دبیت ب سهر وچاڤين تهفه بيهقیت.

ئاخفتنکهر داکوکیي ل سهر نهجامين نهريني
يپن نهفي کردهيا ئاخفتني بو گوهداري دکته، و
د بارودوخي داخوازييدا، گرنگي ب مهرجين
پيشوهخت بو گهفکرني دهينه دان. بو نمونه
ئاخفتنهکا وهکو:

– پارهين خو بکه د دهستين مندا، يان دي ته
گوللهباران کهم.

د شياندايه نهو نمونه وهکو گهفکرن بهينه
شروقهکرن، نانکو د نافهروکا خودا ژ لايي
ئاخفتنکهر يقه کارهکي داهاتيه و ژ لايهکي ديقه

(گينگس – Gingiss) مهرجين راستيبي

يپن (ئوستن) ي، سهارهت کردهيا گهفکرني
دووباره دکته، نهوژي کاري گرنگ د

گهفکرنيډا نهو نينه، کا نهري ئاخفتنکهر ي شيانين
جيپهجيکرن و نهجامدانا کردهيا گهفکرني ههنه
يان نين، بهلي تشتي گرنگتر نهوه کهسي گوهدار
باوهر ي ب شيانين ئاخفتنکهر ي ههبن

(Gingiss, 1986: 156).

بو نمونه مروڤ دشيت کهسهکي ب دهمانجا

ئاڤي بترسينيت، سهرهراي هندي کو دهمانجا
ئاڤيه، بهلي نهگهر کهسي گهف ليهايتيه کرن
باوهر بکته، کو نهفه دهمانجا راستهقينه، ب نهفي

رهنگي دي گهفکرنا راستهقينه دروست بيت،
نهفهژي ل دويڤ مهرجي دووي يي (فريزه ر) ي،
کو کارهکي دستنيشانکري دهينه پيشکيشکرن و

مهرجي سيي نهوه کو گوهدار، مهبهستا
ئاخفتنکهر ي نهوا د مهرجين نيکي و دوويډا هاتيه

دارپژتن دزانيت (Al sulaiman, 1997: 111).

ل دويڤ ههولين (گينگس) ي، بو چهسپاندنا

رپبازا (لابهوڤ – Labove و فانشال
Fanshal) ي و ل دويڤ جيپهجيکرن داخوازيين

نهراسته خو ل سهر بنه مايي مهرجين (فريزه ر) ي،
بو کردهيا گهفکرني، ههروهسا ل دويڤ نهو

بهلينامه يپن ل هولين دادگههان دهينه
پيشکيشکرن، (گينگس) گههشته نهوي نهجامي،

کو ل دويڤ مهرجين ل خواري دبارکري، د
شياندايه کردهيا گهفکرني بهينه جيپهجيکرن.

پیناسه دکهن، یان بۆ ههر کریاره‌کا تۆند و دوژمنکارانه بۆ سزا دانا گوهداری ژ پیخه‌مه‌ت نه‌نجامدان یان نه‌نجامنه‌دانا کریاره‌کی دهینه بکارهینان (Hornby, 2000: 1408), (Collins, 1987: 123).

هندهک ژ دانه‌رین یاسایا مه‌دهنی، وه‌کی (فین و هنده‌کین دی Fein & etal) دیژن: هندهک داخوینانی ب گه‌فکرنه‌کا راسته‌قینه دهینه هژمارتن، نه‌وژی ل ده‌می که‌سه‌کی په‌سه‌ند و دیار داخوینانییه‌کی د ده‌ورو به‌ره‌کی گونجایدا پیش‌کشیدکه‌ت، نه‌و داخوینانییه بۆ نه‌وان که‌سین هاتییه ئاراسته‌کرن، ب ره‌نگه‌کی دهینه شروقه‌کرن کو ده‌رب‌رین مه‌ترسیدار ب مه‌به‌ستا گه‌هاندنا زیانه‌کا جه‌سته‌یی یان زوری لی‌کرنی بۆ گوهداری ب خو‌فه‌دگرن، نه‌و زانیه د نه‌وی باوه‌ریدانه کو تۆندوتیژییا گه‌فکرنی ژ ده‌رب‌رین و بیروباوه‌ران په‌یدا دبیت، نه‌فه‌ژی ژ که‌سه‌کی بۆ که‌سه‌کی دی جو‌دایه، زی‌ده‌باری نه‌فی چهن‌دی د شیان‌دایه‌گوتار یان گوتن د ده‌ورو به‌ر و جیهانا گه‌فکرنی‌دا به‌یته دانان، ل ده‌می مه‌به‌ست ژ گوتاری ب دوماهیک هینانا چالاکیه‌کا یاسایی د چارچو‌فی تۆندوتیژیی ل گه‌ل مه‌ره‌م یان هه‌ولین زیان گه‌هاندن یان ترساندن که‌سین به‌رامبه‌ر بیت (Fein & etal, 1995: 1).

د شیان‌دایه‌ ئاماژه ب دوو خالان سه‌باره‌ت کرده‌یا گه‌فکرنی بکه‌ین نه‌و ژی نه‌فه‌نه:
1- تیروانینا باب‌ه‌تی:

کاره‌کی دی نیشان‌ده‌ت کو دی که‌سی گوهدار نه‌نجامده‌ت، ئانکو کاری دووی مه‌رجی خو‌یی تاییه‌ت هه‌یه و دبیت وه‌کی نه‌وان مه‌رجان بیت نه‌وین (لابو‌و و فانشال) ی، بۆ کرده‌یین داخواییی دارپژتین. هه‌روه‌کو نه‌فان نمونه‌یان:
1- من پاره‌یین ته‌ د‌فین.

2- تو دشیی پتر ژ نه‌فان پاره‌یان بده‌یه من.
3- تو هه‌می پاره‌یین خو‌ ناده‌یه من.
رسته‌یا (1) گه‌فکرنه‌کا ب مه‌به‌سته، به‌لی رسته‌یین (2) و (3) نه‌و گه‌فکرن، کو ره‌نگه ب مه‌به‌ست یان بی مه‌به‌ست بن و نه‌فه‌ژی ل دویش ده‌ورو به‌ری ئاشکه‌را دبیت.

نه‌و رسته‌یین ل سه‌ری دیارکری داخواییین راسته‌وخونه و د شیان‌دایه وه‌کو گه‌فکرنا نه‌راسته‌وخو به‌یته هژمارتن و تا نوکه چ پیقه‌رین سه‌ربه‌خو بۆ پیکه‌اتا کرده‌یا گه‌فکرنی ژ لایی دارشتنیقه‌ نین (Gingiss, 1986: 156).

1-7- دیتنا سیمانیکی بۆ کرده‌یا گه‌فکرنی:
کرده‌یا ئاخفتنی یا گه‌فکرنی ژ به‌ر چه‌ندین نه‌گه‌ران ده‌یته‌گوتن، هندهک ژ نه‌وان ژ به‌ر مه‌ره‌مه‌کا ده‌ستیشانکری یان شیان ل سه‌ر نه‌نجامدانا کاره‌کی دژوار یان شیان ل سه‌ر گه‌فکرنه‌کا راسته‌قینه بۆ گوهداری دهینه ئاراسته‌کرن.

هندهک ژ دانه‌رین فه‌ره‌ه‌نگان وه‌کی (کولنس - Collins) و (هورن‌باي - Hornby) کرده‌یا گه‌فکرنی ب مه‌به‌ستا گه‌هاندنا زیان و شکاندن و گه‌هاندنا نه‌خو‌شییی بۆ که‌سی به‌رامبه‌ر

- ل ده‌می که‌سه‌ک داخو‌یانییه‌کی ب مه‌به‌ستا
زیان گه‌هاندنه‌کا دژوار بۆ گوهداری
پیشکیشدکه‌ت (Fein & etal, 1995: 1).
وه‌کو:
- تۆ به‌س به‌یی، دی‌ کور‌ی ته‌ که‌مه‌ هیتیم.
د ئەقی غمونه‌یا ل سه‌ریدا زیان گه‌هاندنه‌کا دژوار
پیشکیشی گوهداری کریهه، ئەوژی (هیتیم بوونا
کور‌ی ئەوییه).
- 2– تیروانینا که‌سی:
ل ده‌می ئاخفتنه‌ک داخو‌یانییه‌کا گه‌فکرنی بۆ
گوهداری پیشکیشدکه‌ت، بی‌ ل به‌رچاڤ
وه‌گرته‌ ئەوی چهن‌دی کو ئاخفتنه‌کری مه‌به‌ستا
جیه‌جیکرنا گه‌فکرنی هه‌یه‌ یان نه‌ و ب ئەقی
چهن‌دی جوداهی د ناهه‌را دروستکرنا گه‌فی و
پیشکیشکرنا گه‌فکرنی هه‌یه‌ (Al- Aameedi
and Al – Husseivi, 2005: 1). وه‌کو:
- تۆ به‌س به‌یی، ئیدی تۆ خو‌ نابینی.
د ئەقی غمونه‌یا ل سه‌ریدا گوهدار دشی‌ت
ئەوی چهن‌دی به‌رچاڤ وه‌رگری‌ت، کو دبیت
ئاخفتنه‌کری ئەو گوتن ب مه‌ره‌ما گه‌فکرنی
پیشکیشی ئەوی نه‌ کری‌ت، ئەفه‌ژی ژبه‌ر هندی‌یه
کو ده‌رب‌رینا (ئیدی تۆ خو‌ نابینی) چهن‌د
واتایه‌ کین دی ژی دده‌ت. وه‌کو (هو‌شدار،
ئاگه‌هدارکرن...).
- ب شیوه‌یه‌کی گشتی په‌یقا (گه‌فکرن) بۆ
مه‌به‌ستا زیان گه‌هاندنه‌کا دژوار د زمانیدا ده‌یته
بکاره‌ینان. وه‌کو:
- ئەز گه‌فان ل ته‌ دکهم.
- ئەز گه‌فین سزادانی ل ته‌ دکهم.
– حکومه‌تی گه‌فین سه‌رکو‌تکرنا خو‌ نیشان‌دانی
کرن.
- د ئەفان غمونه‌یین ل سه‌ریدا گه‌فکرن
تیگه‌هه‌کی ئاشکرا و سیمانتیکی هه‌یه، چونکی ب
ئاشکرای په‌یقا (گه‌فکرن) د ئەوان رسته‌یاندا
هاتییه‌ گوتن.
- پتریا زمانفانان د ئەوی باوه‌ریدانه‌ کو کرده‌یا
گه‌فکرنی ب شیوه‌یه‌کی ده‌گمەن وه‌کو کرده‌یا
ئه‌نجام‌دانی ده‌یته‌ بکاره‌ینان، ئانکو کرده‌یا
ئاخفتنی یا گه‌فکرنی د چارچۆفی ده‌رب‌رین
جیاوازا دیاردبیت (Palmer, 1963: 81 - 277).
- (هالیدی – Halliday) د ئەوی
باوه‌ریدایه‌ کو گه‌فکرن دیاردیه‌کا سیمانتیکی و
دشیاندايه‌ د بارودۆخین جیاوازا ده‌رب‌رین ژی
به‌یته‌ کرن. وه‌کو:
- ئەز دی ته‌ قوتم، ئەگه‌ر ته‌ ئەڤ چهن‌ده
دوباره‌ کره‌ڤه‌.
- ئەڤ دیاردایه‌ سیمانتیکی د شیاندايه‌ ژ لای
رسته‌سازیفه‌ به‌یته‌ نیاسین، ئەوا تایه‌مه‌ند ب
رێزمانا هالیدی یا سیسته‌میقه‌، ئانکو رسته‌یا ل
سه‌ری دیارکری رسته‌یه‌کا تیپه‌ره‌ و کاری رستی
د ده‌می داها‌یی سادده‌دایه‌، (قوتان) وه‌کو کریار،
(ئەز) وه‌کو بکه‌ر، (تۆ) وه‌کو به‌رکار و ئارمانج و
رسته‌ژی وه‌کو رسته‌یه‌کا راگه‌هاندن ده‌یته‌ نیاسین
(Halliday, 1973: 75).

- (دایفس - Davies) دیبژیت: - ئەگەر بهیّم و سه‌حه‌ خو دی چ ب سه‌ری ته هینم.
- (کورک و هنده‌کین دی - quirk etal) دیبژن: په‌یقا (ویره‌کی) بو دهربرینا کرده‌یا گه‌فکرنی ده‌یتته بکاره‌ینان (Quirk etal, 1985: 139). وه‌کو:
- تو چه‌وا ویره‌کیی ل سه‌ر ئەنجامدانا کاره‌کی ب ئەفی ره‌نگی ده‌کی؟
- تو چه‌وا ویره‌کیی ده‌یه‌ خو باخفی.
- هنده‌ک ژ زانایین ریزمانی وه‌کی (جیسرسون - Jespersen) و (هورن بای - Hornby) دیبژن: د شیاندایه‌ کرده‌یا گه‌فکرنی ب ریکا په‌یقین هاریکار و ده‌می داهاتیدا به‌یتته دهربرین. وه‌کو:
- ئەز دی ته‌ سزاده‌م، ئەگەر تو باش نه‌خوینی.
- ئەگەر ته‌ کاره‌کی نه‌باش ئەنجامدا، تو دی په‌شیمان بی.
- د ئەفان هه‌ردوو رسته‌یاندا (ئەگەر) په‌یقه‌کا هاریکاره‌ و رسته‌ژی د ده‌می داهاتیدانه‌ (Hornby, 1968: 207)، (jespersen, 1954: 72 - 272).
- د راستیدا تیگه‌هه‌شتنه‌کا گشتگیر یا په‌سه‌ندکری بو سروشتی په‌یوه‌ندیکرنی و سیمانتیکیا کرده‌یا گه‌فکرنی نینه، ژ به‌ر داب و نه‌ریتین جفاکی و ره‌وشتی و زمانیی د ناؤ پیشکیشکرنا پروسیسا په‌یوه‌ندیکرنیدا هه‌ین. د ناؤ گه‌له‌ک ژ فه‌کۆلینین په‌یوه‌ندیدار ب ناهه‌روکا سیمانتیکی و نه‌رکیفه‌، بو ئەوان پیکهاته‌یین
- (دایفس - Davies) دیبژیت: په‌یوه‌ندییه‌کا به‌یز د ناهه‌را گه‌فکرن و حاله‌تین فه‌رمانیدا هه‌یه‌، ئەفه‌ ژ لایه‌کیفه‌ و د ناهه‌را واتایین مه‌رجی یین رسته‌یین مه‌رجداردا ژ لایه‌کی دیفه‌ هه‌یه‌، ئانکو کرده‌یا گه‌فکرنی و حاله‌تین فه‌رمانی دهنه‌ هه‌فواتا بو ئیکودوو. (Davies, 1986: 116). وه‌کو:
- باخفه‌، ئەز دی بکوژی گوله‌ باران که‌م.
- (فه‌رمان)
- ئەگەر تو باخفی، ئەز دی بکوژی گوله‌ باران که‌م.
- (رسته‌یا مه‌رجی)
- (لیچ - Leech) و (فریزه‌ر - Fraser) دیاردکه‌ن، کو په‌یوه‌ندییا د ناهه‌را حاله‌تی فه‌رمانی و گه‌فکرنیدا د شیاندایه‌ ب ریکا ئامرازی لیکدانی (یان) کو ده‌قیته‌ پشتی په‌یقا فه‌رمانی به‌یتته دهربرین، ئەفه‌ژی په‌یوه‌ندییه‌کا مه‌رجیه‌، وه‌کو:
- باخفه‌ یان دی ده‌ست ب گوله‌ بارانکرنی که‌م (Leech, 1983: 317) and (Fraser, 1997: 179)
- هه‌ر ل سه‌ر هه‌مان ریز (سفارتییک - Svartivic) و (Leech) دیبژن: د شیاندایه‌ ب ریکا رسته‌یا مه‌رج، کرده‌یا گه‌فکرنی به‌یتته دهربرین، ئەوژی ب ریکا بکاره‌ینانا ئامرازی لیکدانی (و) ، کو دی ب ریکا مه‌رجی ئاماره‌دار جیه‌جیه‌یت (Leech and svartivic, 1975: 159). وه‌کو:

ئەگەر ئەم دەرگەهێ گەنگەشی و دان و ستاندنی سەبارەت گریمانین گریڤدای ب سروسشی گەفکرنیڤە دەستفەهینانا مەبەستا جیبه‌جیکرنیڤا بهێلینه فەکری، دی گەهینه ئەوی ئەنجامی کو کردەیین گەفکرنی خودان پیکهاته و سروسه‌کی ئالوزن، زیدەباری ئەوی چەندی، فاکتەرین (پیکریکرنی و ئەنجامدانی) یین کردەیا گەفکرنی وەکو بەشەکی تەمامکەر بو کردەیا گەفکرنی دهینه هژمارتن. ئەگەر ئیک ژ فاکتەرین ل سەری ئامازە پیکهاتیه کون د بوارێ واتاییدا، بو ئەوان پیکهات ل بەرچاڤ بهینه وەرگرتن، ب ئەفی رەنگی کردەیا گەفکرنی دی بو ئیک ژ (کردەیین ئاراستە کړنن یین نمونەیی) یان (کردەیین ئاخفتنی یین پیکریکرنی) هینه فەگه‌هاستن.

ئانکو دقیت نمونەیا نافەرۆکا دوولایەنی یا کردەیا ئاخفتنی یا گەفکرنی ل بەرچاڤ بهینه وەرگرتن. ئەوژی:

1- ئاراستە کړن.

2- پەیمانان ب ئەنجامدانا پیرابوونین سزادانی.

هەر وەکو ل دەمی دهیک و باب زارۆکین خۆ نەچاردکەن و شیرەتەکی ل ئەوان دکەن. وەکو: – ئەگەر تۆ باش رەفتار و سەرەدەریی نەکە، ئەم دی تە سزادەین.

د ئەفی نمونەییڤا گەفکرن ب شیوهیی ئاراستە کړن، ئەوژی یەکسانە ب دەستبەردانی ژ کارین خراب یان پەیمانانە ب سزادانی، کو دی ل دەمی گونجای هینه ئەنجامدان. (Searle, 1979: 14).

دەربرینی ژ کردەیا گەفکرنی دکەن، ژ دوو ئالیین دیارکریڤە، دهینه تەماشە کړن. ئەوژی ئەفەنە:

1- واتایا پیکریکرنی (پەیمانان): ئەفەژی د شیاندايه ب ریکا مەبەستا ئاخفتنکەری بو جیبه‌جیکرنا کردەیه‌کی بو گوهداری بهینه نیاسین. وەکو: (ئەز سۆزی ددەمە تە، کو دی تە ژناڤەم).

2- واتایا ئاراستە کړن: ئەفەژی د چارچۆڤی حەزا ئاخفتنکەریڤا بو پیکریکرننا گوهداری بو ئەنجامدانا کردەیه‌کا دەستیشانکری دیاردیت، یان د بەرامبەر ئەنجامنەدانا کردەیه‌کیدا، گەفکرن وەکو کردەیا ئاخفتنی، د چارچۆڤی ئاراستە کړنا ئەرکیدا بریار ل سەر دهینه دان، ئانکو پیدفیه ئیکەم جار وەکو کردەیه‌کا ئاراستە کړن و پیکریی بهینه دانان، ژ بەرکو کردەیا ئاخفتنی یا گەفکرنی ل ئەفیری جەه‌کی تایبەت ژ کردەیین دی یین ئاراستە کړن هیه، چونکی کردەیا گەفکرنی خودان پیکهاته‌یه‌کا سیمانتیکی یا ئەرکدارە و یا جودایە ژ کردەیین دیین ئاراستە کړن (Artis, 2018: 210). وەکو:

– تۆ سپیدەیان زوی نەهییە سەر کاری خۆ، دی تە ژ کاری لادەم.

ل ئەفیری گەفکرن یا ئاراستە کړیه بو گوهداری، کو ئەوی هشیار دکەت و ئاراستە دکەت، کو کاری خۆ ب گرنگیڤە وەرگریت یان ئەگەر نە، دی ئەوی ژ کاری ئەوی دویر ئیخیت.

شيويان شروځه کرنا ټاخفتنا گه فکرنی بکته و د شيانا نه ويدا هه بيه تيگه هيت. وه کو:

– نه گهر ته بهر دهوامي دا راوه ستيانا ترومبيا خو د رپکا مندا، نه ز دی سکوتيني که مه سهر کاربيته را ترومبيا ته (Hamblin, 1987: 34).

– نه گهر تو ترومبيا خو ل نه ځيري رابوه ستيني، نه ز دی تايرين نه وي په قينم.

ژ لايي خوځه (مهی) سيفه تي نه جامداني ب کردهيا گه فکرنی د به خشيت، به لي د نه وي باوه ريډايه، دهسته واژه يا (نه ز گه فان ل ته دکهم)، دبیت نهو تاييه تمه ندي هه بيه، کو ټاخفتنکهری نه ځي ب شيويه کي ټاشکرا دهر بریت. وه کو:

– نه ز گه فان ل ته ناکهم، به لي نه گهر من جاره کا دی سهر وچاځين ته د نه فان دهر ورو به راندا ديتن...

د نه ځي نمونيدا ټاخفتنکهر ب شيويه کي ټاشکرا گه فکرنی ره تدکته، به لي ب شيويه کي څه شارتی گه فان دکته. وه کو:

– نه گهر جاره کا دی من تو ل نه ځيري ديتي، پاشي ب که يفا ته يه.

– نه گهر تو جاره کا دی دهر سوکي رانه که ي، دی خو بيني.

(ويندريچ – Wnderich) و (تروسبورگ – Trosborg) هزر دکهن کو هنده ک ژ کردهين ټاخفتني و ژ نهوانان کردهيا گه فکرنی ب شيويه کي څه بر و ده ستيشانکری د پيکهات و نافهر وکا ټاخفتنيډا (گوتنيډا) دهر ناکه ځي، به لکو گوتن د چارچوځي

1-8- ديتنا پراگماتيکي بو کردهيا گه فکرنی:

ژ بهر کو کردهيا گه فکرنی ب ټيک ژ کارهينانين زما ني بين ټاراسته کړني دهيتته هژمارتن، نه ځجا چ راسته وخو بيت يان راسته خو نه بيت، ژ بهر هندي پراگماتيک ژي رولي خو د ديار کرنا واتايا نه ځي کردهيډا دبيني.

کردهيا ټاخفتني يا گه فکرنی ب شيويه کي ته مام د چارچوځي زانستي زمانفانيا پراگماتيکيدا څه کولين ل سهر دهيتته کرن، پتر يا څه کوله ران کردهيا ټاخفتني يا گه فکرنی ل گهل کردهين څه دهغه کري يه کسان کرينه، ټانکو کردهيا گه فکرنی وه کو رهوش و رهفاره کا ويړانکه را مه به ستدار و خودان ټارمانچ و پلان بو دارپژتي وه سفد که ن (Artis, 2018: 208).

(ټوستن) دبيزيت: کردهيا گه فکرنی کردهيه کا پيگيره و د شياندايه ب شيويه کي کاريگهر و ديار د هنده ک دهر ورو به راندا بکار بهيت و د نه وي باوه ريډايه کو ترساندا گوهداري دهر نه نجامي کردهيا گه فکرنیيه (Austin, 1962: 131).

ب هه مان شيوه (هامبلن – Hamblin) کردهيا گه فکرنی ب کردهين پيگيري دهر ميريت و ديار دکته کو د شياندايه ب شيويه کي څه شارتی د پيکهاته بين مهر جداردا کردهيا گه فکرنی بهيتته دهر برين، ټارمانچ ژ نه ځي چه ندي نه وه کو گوهدار ب شيويه کي ژ

- دهوروبهره کي ديار کړيدا دهينه دهستيشانکرن،
 ب رپکا پيشيني و پيگرييان و دانه نياسينا
 هلسه نگاندي ب و حاله تين پروسيسا
 په يوه نديکړني دياردين. نانکو پيشکيشکرن
 کردهيا گه فکړني ب و گوهداري د شياندايه د
 پيکها ت و چارچو فني کردهين دي يين
 ناخفتندا دوير ژ پيکها ت ر ه سنا کردهيا گه فکړني
 بهينه ناراسته کرن، ههروکو د کردهيا شيرت و
 داخوازييدا دياردين (Wunderlich, 1979: 279 and Trosborg, 1995: 188 - 189). وهکو:
- نه ز شيره تي ل ته دکهم، تو ده في خو بگري.
 (گه فکرن ب رپکا شيره تي)
 – نه گهر تو گياي نه بري، تو پاره ي ب دهستخو ف
 ناهيني. (گه فکرن ب رپکا داخوازيي)
 د نمونه يا نيکيدا گه فکرن ب شيويه کي
 نه راسته وخو و فهارتي و ب دارشته کا دي
 ژبلي گه فکړني هاتييه دهرپين، و د شياندايه ل
 دويش حاله ته کي دهستيشانکري بهينه
 شو فکړن. و د نمونه يا دوویدا گه فکرن ب
 شيويه داخوازيي هاتييه پيشکيشکرن.
 د پتريا جارندا ب شيويه کي فهارتي کردهيا
 گه فکړني دهينه دهرپين، زيده باري هندي،
 کردهيا گه فکړني پتريا جارن ناماژه ب رويدانه کا
 داهاتيا مهر جدار دکه ت. وهکو:
- نه ز دي ته کوژم، نه گهر تو دانپيداني بکه ي.
- پيدفيه تو بهيه سزادان، نه گهر تو سهر نه که فتي
 (Wunderlich, 1979: 279), (Trosborg, 1995: 188 - 189).
 ل دويش پولينکرن (ليچ) ي ب و کردهين
 ناخفتني، کردهيا گه فکړني نه رکه کي هه فدر ههيه
 و دژايه تيا نارمانجا جفاکي دکه ت، ل سهر
 بنه مايين مهرجين (ليچ) ي نه وين تايه ت ب
 کردهين پيگريييه، (ليچ) د نه وي باوه ريديا،
 کو گوهدار دي باجا کردهيا گه فکړني ده ت و
 دي نه جامي کردهيا گه فکړني د بهرزه وهنديا
 ناخفتنکه ريدا ب دوماهي هيت (Leech, 1983: 10, 104). وهکو:
- پيدفيه تو بهيه سزادان.
 – دفيت تو بگه هييه سزايي خو.
 ههر چهوا بيت کردهين گه فکړني يين
 دهربريني ژ نه فيان و کهر ب و کيني دکه ن، چ
 هلبزارتان ب و گوهداري ناهيلن، نانکو د شيانا
 ناخفتنکه ريدا نينه، کو گه فين سزاداني بکه ت و
 هلبزاردان بده ته گوهداري و نه گهر هلبزارتن
 دايي، ل نه وي ده مي نه و رسته ژ لايي
 پراگماتيکفه يا گونجاي نابيت. وهکو:
- پيدفيه تو بهيه سزادان، نه گهر ته چ رپگري
 نه بن.
 نانکو رسته يا ل سهر ي ديارکري ژ لايي
 پراگماتيکفه يا په سهند نينه.
 نانکو د شياندايه بيژين کو گه فکرن ياسايين
 ناخفتنا ريزگرتن تيدا دبه زينيت، نانکو نه و رپکا
 کو ناخفتنکه ل گهل گوهداري بکار دهينيت،

پله‌یه‌کا کارگیری یا بلند هه‌بیت و بۆ
فه‌رمانبه‌ره‌کی ئاراسته‌ بکه‌ت، ئە‌گەر نه‌ ل ئە‌وی
ده‌می ئە‌فی گه‌فکرنا ب شیوه‌یی په‌یماندا‌ن هاتیه‌یه
پیشکیشکران چ بهایی خو ل ده‌و
گوهداری نابیت.

1-9- کرده‌یا هۆشداریکرنی (Warning):

هۆشداریکرن شیوازه‌که ژ شیواژین زمانی و د
بارودۆخین ده‌ستنی‌شان‌کریدا ده‌یه‌یه پیشکیشکران،
ب ریکا بکاره‌ینانا کرده‌یا هۆشداریکرنی
ئاخفتن‌که‌ر مه‌به‌ست و ئارمانجا خو د بارودۆخ و
جهه‌کی دیارکریدا پیشکیشدکه‌ت و د گوتنا
کرده‌یا هۆشداریکرنیدا ئاخفتن‌که‌ر ئابووریکرنا د
ئاخفتنیدا ل به‌رچا و هه‌ردگریت و په‌یاما خو ب
کورتترین ریک و شیواژ پیشکیشدکه‌ت (فیروز
خانوسلیم، 2016: 76).

کرده‌یا هۆشداریکرنی ب کرده‌یه‌کا
ئاراسته‌کرنی ده‌یه‌یه هۆمارتن، چونکی گوهداری
پیشکیشدکه‌ت، کو گوهداریا ئە‌وی چەندی بکه‌ت،
ئە‌وا بۆ هاتیه‌یه ئاراسته‌کرن و ئە‌وی هاندده‌ت کو
ب کارفه‌دانێ رابیت، ئە‌فه‌ژی پشتبه‌ستنی ب
پیرانین پراگماتیکی دکه‌ت (سوزان رچا عزیز،
2014: 58).

کرده‌یا هۆشداریکرنی یا ئاراسته‌دار ب
گه‌نگه‌ترین دیاردیه‌ین زمانی هه‌لچوونی ده‌یه‌یه
هۆمارتن، ئە‌وه‌ژی ژبه‌ر ئە‌و ده‌نگین دژوارین بۆ
کرده‌یا هۆشداریکرنی و ئە‌و ریکین بۆ
پیشکیشکران و تیگه‌هشتنا گوهداری ده‌یه‌یه

وه‌ک ریکه‌کا کاره‌ساتبار بۆ گوهداری ده‌یه‌یه
هۆمارتن و د شیاندایه‌ کرده‌یا گه‌فکرنی وه‌کو
حاله‌ته‌کی سه‌ره‌ده‌ریا بیریزی بۆ گوهداری به‌یه‌یه
شروقه‌کرن، کو ب شیوه‌یه‌کی گران ل سه‌ر ملین
گوهداری رادوه‌ستیت و چ هه‌لبژارتنان بۆ ئە‌وی
ناهیلیت (Leech, 1983: 10, 104).

ل دوماهیه‌یی پیدفیه‌یه بیژین کرده‌یا گه‌فکرنی
دکه‌فیه‌یه ل ژیر کاریگه‌ریا هه‌ندە فاکته‌ران ئە‌وین
په‌یوه‌ندیا د نابه‌را ئاخفتن‌که‌ری و گوهداریدا
دیاردکه‌ن، ئە‌و فاکته‌ره‌ هه‌زا ریزه‌یی یا
ئاخفتن‌که‌ری ل سه‌ر گوهداری دیاردکه‌ن،
زیده‌باری ئە‌و مه‌ودا و پیکه‌هه‌ی جفاکیی د نابه‌را
هه‌ر دووکاندا، ئە‌وه‌ژی حاله‌ت و ته‌مه‌ن و په‌گه‌ز
و جوړی مه‌به‌ستی ئە‌و پله‌یا گه‌نگ یا کاری و
ماف و پیشگیری ریزه‌یی د نابه‌را ئاخفتن‌که‌ری و
گوهداریدا ب خو‌فه‌دگرن، ئە‌فه‌ژی ئە‌وی چەندی
دیاردکه‌ت، ئە‌ری ئاخفتن‌که‌ری مافی ئاراسته‌کرن
گه‌فکرنی هه‌یه‌یا نه‌، یا گوهداریی پیشگیره
ملکه‌چی کرده‌یا گه‌فکرنی بیت یا به‌روفاژی (Al – Amedi, 2005: 8).
ئانکو جوداهیه‌یا
پیکه‌هه‌ی جفاکی و کارگیری وخیزانی...هتد د
نابه‌را ئاخفتن‌که‌ر و گوهداریدا، کارتیکرنا خو ل
سه‌ر کرده‌یا ئاخفتنی یا گه‌فکرنی هه‌یه‌ (زینب
سالم عوفی، 2017: 102). وه‌کو:

– ئە‌ز دی برپاری دەم، تو رۆژا شه‌میه‌یی ژ
به‌یی ده‌وامی.

ئە‌و رسته‌یا ل سه‌ری ل ئە‌وی ده‌می دی بیته
گه‌فکران، ئە‌گەر ئە‌و کەسی ئە‌وی رسته‌یی دیژیت

- بکارهینان، هه‌روه‌سا بۆ ئەو په‌یوه‌ندییا به‌یژا د ناڤه‌را ئاخفتنکەر و گوهداریدا هه‌ی دزقریت و پتیا جاران هۆشداریکرن ب شیوه‌یه‌کی فه‌رمان و نه‌هی‌کرن ده‌یته‌ بکارهینان (سوزان رچا عزیز، 2014: 65).
- هشیاری ده‌ستی خۆ نه‌که‌یه ئاگری. (هۆشداریکرنا راسته‌وخۆ)
- ده‌ستی خۆ نه‌که‌یه ئاگری. (هۆشداریکرنا نه‌راسته‌وخۆ)

10-1- پیه‌ره‌ین ژیکجودا کرنا گه‌فکر و هۆشداریکرنی:

ب گشتی گه‌فکر و هۆشداریکرن بۆ مه‌به‌ستا ترساندنا گوهدا هنده‌ک پیه‌ره‌ ژ بۆ ژیکجودا کرنا گه‌فکر و هۆشداریکرنی هه‌نه‌ ئه‌وژی، ئه‌فه‌نه:

- 1- گه‌فکر کرده‌یه‌کا ئاخفتنییه‌ و دیب ژ ئه‌وان ئاخفتنان بیت، ئه‌وین ژ کۆمه‌له‌یا کرده‌یین ئاخفتنی یین ئاماژه‌ ب کرده‌یین پیگری و ئاراسته‌کرنی دکه‌ن و دابه‌شکرنا سه‌ره‌کییا گه‌فکرنی ب ئه‌فی ره‌نگییه:
- گه‌فکرنا مه‌رجدار.

هۆشداریکرن گوته‌که‌ ب مه‌رما ئاگه‌هدار کرنا که‌سین به‌رامبه‌ر ژ پیخه‌مه‌ت هندی دا ده‌شیارین ده‌یته‌ بکارهینان، ئه‌وژی دشیاندایه‌ وه‌کو شیره‌ت یان هۆشداریکرن یان پیشنیاز به‌یته‌ ئاراسته‌کرن. وه‌کو:

- هشیار بی گولین من رانه‌که‌، ئه‌ز دی ته‌ کورم.
- د ئه‌فی نمونیدا ئاخفتنکەر هۆشدارییی دده‌ته‌ گوهداری، بۆ ئه‌نجامدانا ئەو کارێ ل دویف هه‌ز و فیاین ئه‌وی، ئه‌وژی رانه‌کرنا گولین ئاخفتنکهرییه‌.

– گه‌فکرنا بی مه‌رج: واتا ل جه‌ی شروقه‌ کرنین دریژ و بی واتا بۆ گه‌فکرنا بی مه‌رج ژ کۆمه‌له‌یا کرده‌یین

ه‌نده‌ک ژ ئاخفتنکهران به‌ره‌ه‌ هه‌زا بکارهینانا نمونیه‌یین (Pambudi,2017:22).

- ئاخفتنییه‌، ئه‌وین ئاماژه‌ دکه‌نه‌ کرده‌یین پیگری، ب ئه‌فی ره‌نگی گه‌فکرنا یا دناڤیکداچووی نینه‌ ل گه‌ل هۆشداریکرن و کرده‌یین ئاراسته‌کرنی، ئه‌فه‌زی زیده‌تر ل گه‌ل گه‌فکرین راسته‌وخۆ
- (موفلین – Muffilin) دیبژیت: هۆشداریکرن، گوته‌که‌ ب مه‌رما ئاگه‌هداربوون و هشیارکرنا که‌سین به‌رامبه‌ر ده‌یته‌ گوته‌ن (Muffilin,2003:1).

ب دیتنا (راکمان)ی هۆشداریکرن شیره‌ته‌که‌ بۆ کسه‌گه‌نجی ده‌یته‌ ئاراسته‌کرنی دناڤیکداچووی ئه‌نجامده‌ت، یان ئه‌نجامدنا بیخیت (Rukmana sav,2012:68).

- دی ئه‌وی چه‌ندی ب سه‌ری ته‌ هینم، کو تو ل سه‌ر کریارین خۆ په‌شیمان بی.
- گه‌فکرنا راسته‌وخۆ، گه‌فکرنا بی مه‌رج، ترساندنا نه‌گه‌تیف (پیگری)
- پیدقییه‌ ل ئه‌فی ئاماژه‌یی ب ئه‌وی چه‌ندی بده‌ین، کو هۆشداریکرن وه‌کو گه‌فکرنی دیب ب شیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ یان نه‌راسته‌وخۆ به‌یته‌ پیشکیشکرنا:

– كه‌سه‌كي دهم ناييت، په‌شيمان ببيت ل سهر
كريارين دژي من نه‌نجامداين.

كه‌فكرنا نه‌راسته‌خو، كه‌فكرنا مه‌رجدار، ترساندا
نيگه‌تيف.

2– كه‌فكرنا مه‌رجدار ل گهل كرده‌يښ
ناراسته‌كړنې ده‌يته پوليټيكون و دنافيكدا چوونه‌ك
ب تني ل گهل كرده‌يښ هوشداري‌كړنې هه‌يه، ل
فيري نه‌و كاري نه‌نجام يان مه‌به‌ستدار (Perlocut)،
نانكو كه‌فكرنې مه‌رجدارن،
نه‌وين ژ لايي ناخفتنكه‌ريغه ده‌يته ناراسته‌كړن و
نه‌فه‌ژي ل گهل هوشداري‌كړن ئيك دگرن و نه‌فه
زيده‌تر كه‌فكرنې نه‌راسته‌وخونه (ژيده‌ري به‌ري):
هه‌مان لا‌پهر. وه‌كو:

– كه‌سه‌ك دي هپته‌كوشن، نه‌گهر ترومپيلا من
نه‌هپته زفراندن.

داخوازييا نه‌راسته‌وخو (راسپاردن)، كه‌فكرنا
نه‌راسته‌وخو يا مه‌رجدار (هوشداري‌كړن)، په‌يماندا
نيگه‌تيف (پيگري).

3– د هندك حاله‌تين ديار كريدا، كه‌فكرن دبیت
بو كرده‌يا په‌يمانداي به‌يته فه‌گوهاسن، نه‌فه‌ژي
پشته‌ستني ب كارفه‌دانا كه‌سي گوهدار سه‌بارت
كرده‌يا په‌يمانداي دكه‌ت، نه‌وژي ل دويش
كرده‌يا په‌يمانداي رادوه‌ستيت، كا نه‌وژي ل
دويش هزا گوهدارييه يان به‌روفاژي هزين
نه‌وييه. وه‌كو:

– نه‌ز سوزي دده‌مه‌ته، كو ته‌پژ ژ نه‌فان
پراكتيزه‌كړنان هه‌بن.

نه‌ف نمونه د شياندايه وه‌كو په‌يمانداي به‌يته
هژمارتن، نه‌وژي ل ده‌مي نه‌نجامداي نه‌فان جوړه
پراكتيزه‌كړنان ل دويش هزا گوهداري بن، به‌لي
د هه‌مان ده‌مدا، نه‌ف نمونه‌يه دبیت وه‌ك كه‌فكرن
به‌يته هژمارتن، نه‌گهر نه‌نجامداي نه‌فان جوړه
پراكتيزه‌كړنان ل دويش هزا گوهداري نه‌بن
(AL sulaiman,1997:113-114).

4– سه‌بارت شروفه‌كړن و پيشكيشكرنا
كرده‌يښ ناخفتني يښ هوشداري‌كړن و كه‌فكرنې
(واتسون – Watson) ديټيت: كرده‌يا
ناخفتني يا كه‌فكرنې و كرده‌يا هوشداري‌كړنې
په‌يوه‌نديه كا موكم ل گهل ئيك دوو هه‌يه، د
شروفه‌كړنا (واتسون) يدا، بو كرده‌يښ
كه‌فكرنې و هوشداري‌كړنې، ب تني گرنكي ب
شيوازين گوتني نه‌هاتييه دان، نه‌وين بو مه‌ره‌ما
پيشكيشكرنا كه‌فكرنې ده‌يته بكاره‌ينان، به‌لكو
گرنكيي ب سالوخه‌تين پراگماتيكي سه‌بارت
ده‌وروبه‌ري ناخفتني ژي هاتييه دان (Watson,2000:127).

نه‌فجا ب ريكا ده‌وروبه‌ري د شياندايه كرده‌يښ
هوشداري‌كړن و كه‌فكرنې ژيك به‌يته جوداكرن،
وه‌كو د نه‌في نمونه‌يا ل خواړي‌دا ديار دبیت:
– تو دي هپته‌كوشن، نه‌گهر به‌يته نه‌فيري.

د نه‌في نمونه‌يا ل سه‌ريدا ل دويش ده‌وروبه‌ري
د ناقبه‌را ناخفتنكه‌ر وگوهداري‌دا هه‌ي، مه‌به‌ستا
نه‌وي رسته‌يي دي دياربیت كا كه‌فكرنه يان
هوشداري‌كړنه، نه‌وژي نه‌گهر بو به‌رژه‌وه‌نديا
گوهداري نه‌و رسته‌هاتييه گوتن، ل نه‌وي ده‌مي

سالۆخەتى کردەيا ئاخفتنى يا گەفکرنى دەيتە
هژمارتن، ئەف سالۆخەتە ب شپۆهەكى بەرچاۋ د
کردەيا هۆشداريکرنىدا نا هيتە ديتن، کە واتە
نەبوونا مەرچى بنەرەتى دى کردەيا گەفکرنى بۆ
کردەيا هۆشداريکرنى فەگوھىزىت (Walton, 2014:7). وەکو:

– ئەگەر تۆ دزىيان بکەي، دى دەستى تە بزم.
د ئەفنى نمونەيا ل سەريدا ئاخفتنکەر پىگىريا
خۆ ب رىکا بکارهينانا ئەنجامين نيگەتيف
دووپاتدکەت، ئەوژى (دەست برين) ە، کو ئەفە
ديتە گەفکرن، ئەوژى ئەگەر ئەو راسپاردەيىن ژ
لايى ئەويقە هاتينە پىشکيشکرن، گوهدارى ب
جهنههينان، کو ئەوژى (دزىکرن) ە.
ئانکو د ئەفنى نمونەيا ل سەريدا مەرچى
بنەرەتى هەبوو، لەوا بوويه گەفکرن، چونكى
(پىگىرى) و (ئاراستەکرن) هەنە، بەلى هەر دەمى
مەرچى بنەرەتى نەما، ل ئەوى دەمى گەفکرن دى
بيتە هۆشداريکرن. وەکو:

– ئەگەر تۆ دزىيان بکەي، دى کەفپىه زىندانى.
هەر چەندە ل ئەفپرى ئاراستەکرن ژ لايى
ئاخفتنکەريقە هەيە، بەلى پىگىريکرن نەدانايە سەر
ملى خۆ، لەورا دى بيتە هۆشداريکرن.

1-11 – کردەيا پەيماندانى (Promise):

ديتنا سيمانتيكى بۆ تيؤرا کردەيا ئاخفتنى يا
پەيماندانى، ئەوى چەندى دياردکەت، کو واتايا
ئەوى بەرەف کردەيىن پىگىرييقە دچيت، ئەوژى
کەسى ئاخفتنکەر پىگىريا خۆ بۆ ئەنجامدانا
کارەكى دەستيشانکرى، يان پيشيارا پىگىريا

ئەو رستە دى بيتە (هۆشداريکرن)، بەلى ئەگەر
بۆ شکاندن و سزادان و ترساندى هاتبيتە گوتن،
ل ئەوى دەمى ئەو رستە دى بيتە (گەفکرن).
5- (والتون-Walton) چار مەرچان بۆ
پيشکيشکرن کردەيا گەفکرنى ددانيت. ئەوژى
ئەفەنە:

أ- مەرچى ئامادەکاريى ئىكى: دقيت هندەك
ئەگەر ل دەف کەسى گوهدار پەيدابن، ژ پىخەمەت
هندى هزربکەت، کو کەسى ئاخفتنکەر دشيىت
هندەك ئاستەنگ و ئەنجامين نيگەتيف د ئەوى
بابەتى ديار کردەيا پيشکيشکەت.
ب- مەرچى ئامادەکاريى دوويى: ئاخفتنکەر و
گوهدار دقيت گرمانا هندى بکەن، کو ئاستەنگ
و ئەنجامين نيگەتيف بى مایتيکرن ئاخفتنکەرى
ناهيته رويدان.

ج- مەرچى راستيى (باوهرىيى): ئەف ئاستەنگ
و ئەنجامين نيگەتيف ئەوين ژ کردەيا گەفکرنى
پەيدابن، د بەرژەوهنديا گوهداريدا نابن و
گوهدار ل دويف شيانين خۆ هەولا قورتالبوونى ژ
ئەفان ئاستەنگ و ئەنجامين نيگەتيف ددەت.

د- مەرچى بنەرەتى (سەرەكى): ئاخفتنکەر
پىگىريا خۆ بۆ بکارهينانا ئاستەنگ و ئەنجامين
نيگەتيف دووپاتدکەت، ئەگەر گوهدارى
راسپاردەيىن ژ لايى ئەويقە هاتينە ئاراستەکرن ب
جهنههينان (Walton, 2014:7).

جياوازييا سەرەكى د نافيەر کردەيا ئاخفتنى يا
گەفکرنى و کردەيا هۆشداريکرنى دمرچى
بنەرەتيدا رەنگفەدەت، مەرچى بنەرەتى وەکو

کهسه کی ب نه نجامدانا کریاره کا دهستيشانکری
دیار دکهت ، نانکو ئاخفتنکه ر حهزا خو بو
نه نجامدان یان نه نجامنه دانا کاره کی دیار دکهت.
چه نډیه داکو کارتیکرنی ل سهر گوهداری
مسو وگه ربکهت (ئاواز مجید عبدالقادر البرزنجی،
2003: 60-61). وه کو:

په یماندان رپکه کښنه کا زاره کی یان نفیسکیه بو
به رژه وه نډیا کهسه کی دی ب شیوه کی زاره کی
دیار دکهت (Pambudi, 2017: 20). وه کو:
په یماندان یکلونه نجامنه دکه لینکریه ولکتی. نانکو په یماندان ب مېرما بیر
- نه ز دی هوه بنېر کهم. (په یماندانا
بو خرابیی)
- نه ز دی ته سوباهی بهمه سینه مای.

د نه فی نمونه ییدا ئاخفتنکه ر پیگیریا خو نه نجامدانا
کرده یا په یماندانیډا نه وه تیښیا مېبه ست ژ گوتی
بهیته کرن، نانکو نه رکی گوتنا په یماندانی رازیکرنا
گوهداریه داکو باوه ریی ب گوتنا ئاخفتنکه ری
بهینیت. (موفلین - Mufflin) په یماندانی ب
رپکه کښنه کا زاره کی یان نفیسکاری بو نه نجامدان
یان نه نجامنه دانا کریاره کی دده ته نیاسین، نانکو
په یماندان بو بیر هینا ئاخفتنکه ری سه باره ت
نه نجامدانا کریاره کی دهیته بکارهینان، داکو د
داهاتیدا بهیته نه نجامدان (Mifflin, 2003: 1).
د نه فی نمونه یا ل سهریدا په یماندانا ب رپکا
دووباره کرنا کارى (ناهیلیم) هاتیبه نه نجامدان،
نه فیه ژى زیده تر بو ترساندن و گه فکرنا
گوهداریه.

ب نه فی رهنګی په یماندان د ناؤ زمانیدا بو باشی
و خرابیی دهیته بکارهینان، نه وژی ل دویف
دهور و بهری ئاخفتنی رادوه ستیت، بهلی نه و
په یماندانا بو خرابیی دهیته بکارهینان شیوه کی
گه فکرن و هو شداریی و هردگریت و ترس و دوو
دلی و نه خوشیه کا دژوار ل دهؤ گوهداری
دروست دکهت. ب شیوه کی گشتی دهر برینین
زمانیښ زفر و دژوار د په یماندانا بو خرابییډا
دهیته بکارهینان و ریتما ئاخفتنی توند و بلنده و
نه ئارامی پیقه دیاره، نه فیه ژى پیخه مهت نه وى

د کرده یا په یماندانیډا ئاخفتنکه ر په یمانی دده ت
کو کاره کی د داهاتیدا بو به رژه وه نډیا گوهداری
نه نجامده ت، نانکو په یماندان بو بابه تین بیر هینان و
مزګینیا پیگیری کرنا ئاخفتنکه ری بو په یمانا هاتیبه
دان دهیته بکارهینان.

ب نه فی رهنګی ئاخفتنکه ر په یمانی دده ت، کو
د نوکه و داهاتیدا پیگیریی ب په یمانا خو بکه ت)

چيا على مستهفا و پروا رهسول نهجهد، 2018: 293).

و ل دويش گرنگيا مهرجين پيدفي بو
سهر كهفتنا كردهيان دثيت زماي ياسايه كا بنه رهي
بو نافهروكا دايشه ي ههيت، نه فجا د
جي به جيكرنا كردهيا په يماندانيدا، دثيت ناخفتنكه ر
سوزي بدهت، كو كرياره كا دهستني شانكري د
داهاتيدا نه نجام بدهت (عبدالعزيز حسن محمد
نوري، 2016: 122).

1-12-1 كردهيا په يماندان و گه فكرني:

1-12-1- په يوه ندي د نافهرا كرده يين
په يماندان و گه فكرني دا:

په يماندان و گه فكرن وه كو دوو كرده يين
ناخفتني بو پيگريكرنا په يمانني ژ لايي ناخفتنكه ريفه
د ناو زمانيدا دهينه بكاره ينان، په يماندان
بو خوشي و گه فكرن بو ترساندي و پتريا جاران
نهو ههردوو كردهيه بو دووپا تكرني و
هو شداريكرني بكار دهين.

هندهك جاران په يماندان و گه فكرن بو ناگه هدار كړنه
- هوين ترومبيل من بهن، دي بو هه وه خراب
بيت.

نهو رسته يال سهر ي كرده يين په يماندان و
گه فكرني ب خو ف دگريت، چونكي
ناگه هدار كړنه ل دور دروستي ونا كاره كي
خراب، نهوژي دانا باجييه، نه گهر ههولا برنا
ترومبيل نهوي ژ لايي نه وانه هاته كړن.

گه لهك ژ زمانقان ل سهر نهوي چه ندي
رېككه فتي نه، كو په يوه ندييه كا ناشكر د نافهرا

په يماندان و گه فكرني دا ههيه، ژ بهر هندي نهو
زمانقانه دووپا تيي ل سهر نهوي راستيي دكهن،
كو نابيت په يماندان ژ گه فكرني بهينه جودا كړن. (
ئيگنر- Egner) ديژيت: كرده يين په يماندان
و گه فكرني ب شيويه كي گشتگر ژ لايي
زمانقانان دهينه پي ناسه كړن، نانكو نهو ههردوو
كردهيه جهختي ل سهر پيگرييا مروفي بو
نه نجامدانا كرياره كي دكهن، نانكو نهو ههردوو
كردهيه پيگفه دهينه سالوخه تدان و سهر ب
كرده يين پيگرني فته نه (كرده يين ناماز ه ددهني
پيگريي) (Egner, 2002: 3).

(جيسبرسن) ديژيت: گه فكرن وه كو
په يمانداني بو نه نجامدانا كرياره كا ره تكري د
داهاتيدا دهينه بكاره ينان (
- دثيت خاني بو ته نه مينيت.
Jespersion, 1954: 27). وه كو:

د نهفي رسته يال سهريدا گه فكرن و په يماندان
بو نه نجامدانا كرياره كا ره تكري هه نه، نهوژي (

ديسان دهو روبه رزي دثيت په يوه نديي د
نافهرا په يماندان و گه فكرني دا دروست بكت. بو
غوونه: ده ربينه كا وه كو (نهز سوزي ددهم تو
ده رنه چي.) دثيت بيته گه فكرن و د هه مان
دهمدا په يماندانه ژي.

1-12-2- جوداهي د نافهرا كرده يين
په يماندان و گه فكرني دا:

(سيري ل) ديژيت: جوداهيا سهره كي د
نافهرا كرده يين په يماندان و گه فكرني دا نهوي

چه‌نەيدايە کو پەيماندا نەنجامدا پەنجەري ئاخشەنگەري بۆ
نەنجامدا كەريارەكەي د بەرژەوهنديا گوه‌داريدا
نەشانەدەت، بەلەي د كەردەيا گەفكرنەدا ئاخشەنگەري
پەنجەري خۆ بۆ نەنجامدا كەريارەكەي ل دژي
بەرژەوهنديا گوه‌داري نەشانەدەت (Searle, 1969: 58).

ب هەمان شێوە (ئالان) جوداهيی د ناهەرا
پەيماندا راستەقینە و گەفكرنەدا ديارەكەت و
دەيژيت: ديت ئەف جوداهيیە بۆ بەگراوەندا هەري
و بېرواوەران يا ئاخشەنگەري و گوه‌داري
بەزفريت، ئەف جوداهيی ب نمونەيا ژيەري
ديارەكەت. وەكو:

– سۆزيت ئەز نمونەيا بەلەد بەدەمە تە، ئەگەر
رەفەرەكا باش ل دەف تە هەيت.
– سۆزيت ئەز پەيوەنديی ب پۆليسان بەكم،
ئەگەر تۆ نەجي.

ئەم دشیين بەگەهینە ئەوی نەجمی کو د رستەيا
ئیکیدا پەيماندا راستەقینە و دەنگوباسەكەي
خۆش بۆ گوه‌داري تیدا دەيتە ديت، بەلەي رستەيا
دووی بۆ گەفكرنە هاتیە بەكارهينان، ئانكو پەيڤا
(سۆزيت) ب شێوەی ترساندنە وەكو ئامازە
بۆ دەنگوباسەكەي نەخۆش بۆ گوه‌داري هاتیە
بەكارهينان، (ئالان) جوداهيی د ناهەرا پەيماندا
راستەقینە و كەردەيین گەفكرنە بۆ بابەتي
دەرئەجمی هەفدژ سەبارەت هەزین گوه‌داري
فەدگەرينيت، ئەوژي دێ ل دويف پەنجەريين
ئاخشەنگەري بۆ نەنجامدا كەريارەكا ديارەكەي ب
دەستفەهيین (Allan, 1986: 195).

(ئالان) دەيژيت: هەندەك گوتنان مژاتي و نەئاشكرایي پەقە ديار
– سۆزيت تۆ دەمەين زیدە كاربەكەي.
– سۆزيت ئەز سەرۆكي سەبارەت كەريارين تە
ئانگەهەداربەكم.

هەر ژ ئیکەم بەريخودان بۆ ئەفان نمونەيین ل
سەري ديارەكەي، دوو دلی دەف مروفي سەبارەت
نافەرۆكا ئەفان نمونەيان د ناهەرا پەيماندا و
گەفكرنەدا پەيدادەيت، ئەف دوو دليە د شياندايە
ب رپكا دەورو بەري گوتنی بەيتە چارەسەرەكرن،
ئەگەر ئەف گوتنە د دەورو بەركيدا بەيتە گوتن کو
د بەرژەوهنديا گوه‌داريدا بيت، ب ئەف رەنگي
دی وەكو پەيماندا سەرەدەري د گەلدا دەيتە
كرن، ئانكو دی واتايا هیزا ئەفان گوتنان پەيماندا
بيت، ژ لایەكەي ديقە مەرجين راستی بۆ
پەيمانداي ب شێوەكەي گونجاي د شياندايە ل
سەر ئەفان كەردەيان بەيتە چەسپاندن، بەروفازي
ئەگەر ئەف گوتنەين ل سەري ئامازە پيكری
سەبارەت گوه‌داري دپازيكرنەبن، ب ئەف
رەنگي هیزا گوتنا ئەفان رستەيان دی ب گەفكرن
هيتە هژمارتن، زیدەباري هندی مەرجين راستی
د شياندايە ل سەر ئەفان كەردەيان بەيتە چەسپاندن
(Allan, 1986: 195).

ب هەمان شێوە هەر دوو كەردەيین پەيماندا و گەفكرنە د شيا
هۆكارين دەورو بەري و ئەو پەيوەنديا جفاكيا د
نافەرا ئاخشەنگەري و گوه‌داريدا هەي بەيتە
چارەسەرەكرن، ب ئەف رەنگي د شياندايە
كەردەيین پەيماندا و گەفكرن ژيەك بەيتە
جوداكرن. وەكو:

– ئەز دى سوباهى بۆ دیتنا ئالەتى هیم.

هێزا کارتی‌کرنی د ئەفی نموونه‌ییدا، یا دیارنیه، کا ئەرى پەیماندا نه یان گەفکرنه، ژ لایه‌کى د یقه ئەگەر سەرپەرشتیاری کارگه‌هێ ل گهل کارکه‌رى به‌رپرس ژ ئالەتى باخفیت و رسته‌یا ل سهرى بێژیت، ب ئەفى رهنگی دى هێزا کارتی‌کرنی یا ئەفى گوتنى وه‌کو گەفکرن هیته هژمارتن، ب پراکتیزه‌کرن مه‌رجین راستیی ل سهر ئەفى گوتنى و مه‌رجین راستیی بۆ کرده‌یا گەفکرنی راستیا ئەفى گوتنى دسه‌لینیت، ب ئەفى رهنگی نافه‌رۆکا بابەتى ئەفى گوتنى کریاره‌کا داهاتیا نه‌خۆش بۆ گوهداری پیشبینیدکەت، ئەفه‌زى ژ به‌ر کو ئاخفتنکه‌رى ده‌سته‌لاته‌کا بلندتر ژ گوهدارى هه‌یه، به‌لى ئەگەر ئەف گوتنه ژ لایى که‌سه‌کى میکانیکیی شارەزافه به‌یته گوتن، کو شیانین چاککرن ئالەتى هه‌بن، ب ئەفى رهنگی ل گهل خودانى ئالەتى باخفیت، دى هێزا کارتی‌کرن ئەفى گوتنى وه‌کو پەیماندا نه هیته هژمارتن، ب پراکتیزه‌کرن مه‌رجین راستیی ل سهر ئەفى گوتنى و مه‌رجین راستیی بۆ کرده‌یا پەیماندا نه راستیا ئەفى گوتنى دسه‌لینیت، ب ئەفى رهنگی نافه‌رۆکا بابەتى ئەفى گوتنى کریاره‌کا داهاتیا خۆش بۆ گوهداری پیشبینیدکەت (Allan, 1986: 195).

ب کورتى پەیماندا نه بۆ مزگینیا گه‌هاندنا باشیی یان دانه پاشا خرابیی ژ گوهداری د داهاتیدا ده‌یته بکاره‌ینان، به‌لى گەفکرن ب مه‌به‌ستا گه‌هاندنا خرابیی بۆ گوهداری د داهاتیدا ده‌یته بکاره‌ینان.

(سامى – Sami) ئاماژه ب جوداهیه‌کا دی د نافه‌را هه‌ردوو کرده‌یاندنا دکەت، ئەه‌زى د حاله‌تین گەفکرنیدا، ئەگەر که‌سى گەفکەر ژ نه‌نجامین گەفکرنی پاشقه‌ زفرى، ل ئەوى ده‌مى چ پالده‌رین جیه‌جیکرنا کرده‌یا گەفکرنی ل ده‌ف که‌سى گەفکەر نامین. به‌لى د حاله‌تین پەیماندا نه‌دا، ئارمانجا که‌سى پەیمانى دده‌ت، ئەوه کو ریزى ل پەیمان خۆ بگرت، زیده‌بارى هندى جوداهى ژى د چارچۆفى ب ده‌ستقه‌ هینان و ژ ده‌ستدانی‌دايه، بۆ نموونه، گەفکرن جه‌ختى ل سهر ژ ده‌ستدانا ئارمانجى دکەت و چارچۆفى ژ ده‌ستدانی پیدفى ب پالده‌رى به‌رگریکرنى هه‌یه، به‌لى پەیماندا نه جه‌ختى ل سهر ب ده‌ستقه‌ هینانى دکەت، ئانکو که‌سى پەیمانى دده‌ت، چافه‌رێ ب ده‌ستقه‌ هینانى دکەت، ب ئەوى رهنگی کو کارلیکرن ب ده‌ستقه‌ هینانه‌کا پیشبینیکریه و پشته‌فانیا پیشنیاى دکەت (Sami, 2015: 50).

پشکا دووی: گەفکرن و زمانى هۆزانى

(هامبلین – Hamblin) دیاردکەت، کو گەفکرن 1 جێگه‌ی ده‌یانى هۆزانى: ل گهل هه‌زا مرو‌فی ناگونج، د ئەو – ئەز دى هه‌وه سهرئێخه‌م. (پەیماندا نه)

– ئەز دى هه‌وه شه‌رمزارکه‌م. (گەفکرن)

زمانى هۆزانى ئالا‌ و که‌ره‌سته‌یه‌کى سهره‌کییه بو بنیاتنان و فه‌هاندنا هۆزانى. واته هۆزانقان ب رێکا زمانى هه‌لوێست و هه‌لچوونین خۆ یین

و ئاماژه‌کرن و شرۆڤه‌کرنییه و پتر ژ ئامرازه‌کییه بۆ ڤه‌گوه‌استن و تیڤه‌هشتی (عبدالحمید جیده، 1980: 334).

ئه‌ڤجا ب گشتی دشیاندايه بهیته‌گوتن، زمانی ھۆزانی: زمانی ھه‌ست و سۆز و ئاشۆپ و کارتی‌کرنییه و بۆ مه‌به‌سته‌کا جوانکاری و هونه‌ری دهیته‌بکاره‌ینان.

2-2- تاییه‌تمه‌ندیین زمانی ھۆزانی:

زمانی ھۆزانی چه‌ندین تاییه‌تمه‌ندی هه‌نه. ل خواری دی ئاماژه ب گرنه‌ترین تاییه‌تمه‌ندیان هیته‌دان:

1- د زمانی ھۆزانییدا لادانیڤ ده‌نگی و په‌یفی و ریتمی...هتد، دهیته‌ئنه‌جامدان، ((ئانکو ھۆزان داکو زمانه‌کی جودا دروست بکه‌ت، به‌ره‌ف لادانان دچیت، د هه‌مان ده‌مدا ئه‌و لادان یا ریک‌خستیه‌ و مه‌به‌سته‌کا جوانکاری پی هه‌یه. ئه‌ڤ چه‌نده مه به‌ره‌ڤ ئه‌وی راستیی دبه‌ت، کو ھۆزان بۆ دروستکرنا زمانه‌کی جودا پی تامدای ب لادانیڤ دیارکری پیدڤی ب هه‌لبژاردنیڤ بژاردوی و ریزکرین تاییه‌ت و جودا هه‌یه)) (مه‌سعود جه‌میل ره‌شید، 2014: 94-95).

2- زمان د ھۆزانییدا بۆ مه‌به‌سته‌کا جوانکاری دهیته‌بکاره‌ینان و ئه‌ڤ تاییه‌تمه‌ندییه زمانی ھۆزانی و زمانی ئاسایی ژیک‌جودا دکه‌ت، (ب ئه‌ڤی ره‌نگی ھۆزان به‌ره‌می شیانین جوانکاریا زمانیه‌ و هیرشه‌کا ریک‌خستی و هه‌ستیکرییه بۆ سه‌ر زمانی ئاسایی) (عه‌بدولسه‌لام نه‌جه‌دین عه‌بدوللا، 2007: 34).

دلینی دگه‌هینیته‌خوانده‌فانان، ئه‌ڤجا ئه‌و زمانی ھۆزانفان بۆ ڤه‌هاندنا ھۆزانی بکارده‌ینیت، گه‌له‌ک ژ زمانی ڤۆژانه پی خه‌لکی پی جودایه، چونکی زمانی ڤۆژانه و ئاسایی بۆ مه‌ره‌ما کاروبارین پیدڤی و په‌یوه‌ندیکرنی د ناهه‌را تاکه‌ که‌سین کومه‌لگه‌هیدا دهیته‌بکاره‌ینان و ژ کومه‌له‌کا یاسا و ده‌ستووران پیک‌ده‌یت، به‌لی زمانی ھۆزانی زمانه‌کی تاییه‌ت و بژاره‌یه و ملکه‌چی چ یاسا و ده‌ستورین ریزمانی نابیت، که‌واته ھۆزانفانی مافی یاریکرن ب په‌یف و ده‌سته‌واژه و رسته‌یین زمانی هه‌یه، ئه‌ڤه‌ژی ب مه‌به‌ستا ئه‌وی چه‌ندییه داکو تی‌کستی خۆ پی ھۆزانی، ب شیوه‌یه‌کی سه‌رنجراکیش بۆ وه‌رگری ڤه‌گوه‌یزیت.

ب ئه‌ڤی ره‌نگی زمانی ھۆزانی زمانه‌کی فره‌ ره‌هه‌ند و فره‌ واتایه و ب هیچ ره‌نگه‌کی دشیاندا نینه د ناڤ واتایه‌کا ده‌ستنیشانکریدا بهیته‌ ته‌سکرن. ئانکو (زمانی ھۆزانی شوره‌شه‌که‌ل دژی کیمکرنا فره‌ واتایی د ناڤ ھۆزانییدا بکارده‌یت.) (عه‌بدولسه‌لام نه‌جه‌دین عه‌بدوللا، 2007: 33).

گه‌له‌ک نفیس‌ه‌ر و ره‌خنه‌گرین ئه‌ده‌بی، زمانی ھۆزانی پیناسه‌کرینه. د ئه‌ڤی بواریدا (جون کوهین) دی‌یزیت: (زمانی ھۆزانی ب شیوه‌یه‌کی گشتی زمان نینه، به‌لکو شیوازه‌کی تاییه‌تی زمانیه‌) (جون کوهین، 2000: 64). به‌لی (عه‌بدولحه‌مید جیده) دی‌یزیت: (زمانی ھۆزانی زمانه‌کی ده‌رب‌پینی نینه، به‌لکو زمانه‌کی ئافراندن

رهنګي، زمانې ھۆزاني زمانه کي ده گمهن و نه گهری دروست کرنا شیوازانه، که واته زمانې ھۆزاني دیارده کا بهر به لاف نینه، نانکو ههمی کهس بکارناهیین و ههمی کهس ب شیوهیه کي راست و دروست تینا گهن (نازاد نه همد مه خود، 2012: 131).

2-3- نهرکین زمانې ھۆزاني:

نهرکي سهره کي بي زمانې، گه هاندنا و اتا و مهبه ستانه بو که سين بهرام بهر، نانکو زمان بو مهربه ما تيگه هشتني د ناهه را تاکه که سين جفاکيدا دهيت به کارهيان، بهلي زيده باري نهرکي گه هاندني، زمانې ھۆزاني بو مهبه ستا جوانکاري و مه جازي ژ لايي ھۆزانقانقه دهيت به کارهيان. ل خوارې دي ناهه ب هندهک ژ گرنگرين نهرکين زمانې ھۆزاني هينه دان:

1- بکارهيانا په يښ و دهربرپين بازارې يين بي پرده.

2- څه ژاندنا په يښ ره سهرين ژ کار که څي.

3- بکارهيانا په يښ و ناهين ميژووي و نه فسانه بي (خومالي و بياني).

4- شکاندنا ياسا و ده ستورين پيژماني و واتايي (نه بو عوبه يد عه بدوللا زياب، 2005: 122-125).

5- ئيك ژ نهرکين دي يين زمانې ھۆزاني نه وه کو زمانه کي نهرگسيي خوديه و نارمانجا سهره کي ژ زمانې ھۆزاني خولقاندن و نافراندنا بهرهمه کي نوي و تازه يه.

3- زمانې ھۆزاني تايبه تمه ندييه کا رپتمی هه يه، ژبه ر نه څي چه ندي ب زمانې ھۆزاني دهيت به بنا فکرن (حسن محمد نورالدين، 2005: 76).

4- زمانې ھۆزاني نهرکه کي کار يکته ر د ناهه کرنا بنياتي ھۆزاني دا دينيت، چونکي زمان نامرازه کي سهره کيه ب هاريکاريي نه وي ھۆزانقان د شيت نافراندن و داهيناني بکه ت) (هدي صديق احمد، 2013: 17).

5- ئيك ژ تايبه تمه نديين زمانې ھۆزاني نه وه، کو زمانه کي ناشوي و خه يالي و نه نديشه ييه، ب نه څي رهنګي ھۆزانقان زمانه کي ناشوي څه دگو هيزيت، چونکي زمان ل ده څ نه وي نامرازهک نينه بو نارمانجه کي، به لکو نارمانج ب خويه، ب رپکا په يښ و رسته يان دهربرپني ژ نه څي زمانې دکه ت (لگفي عبدالديع، 1989: 81).

6- نه څ زمانه خودان و اتا و مهبه سته کا ده ستيشانکري و جيگير نينه، چونکي د شيانا نه څي زمانيدا هه يه شرو څه کرنين جودا وهر بگريت (محمد عزام، 2003: 78).

7- زمانې ھۆزاني بو نازراندنا هه ست و سوزان دهيت به ناراسته کرن و زمانه کي لوژيکي نينه، ب نه څي رهنګي (زمانې ھۆزاني دهربرپنه کا راستگو يانه ژ جيهانه کا نه ناسايي ناکه ت، به لکو دهربرپني ژ جيهانه کا ناسايي ب شيوه يه کي نه ناسايي دکه ت) (جان کوهن، 1986: 113).

8- زمانې ھۆزاني ژ لايي ته خه کا جفاکيا بهر څه دهيت به کارهيان، کو نه وژي ھۆزانقان، ب نه څي

6- زمانى ھۆزانى ټهرکه‌کى ټاماژه‌يى ھه‌يه و تيورا ئيحايى ژ بو زمانى ھۆزانى تشته‌کى نوى نينه، ټانکو دوو شيوه ژ بو دهربرپنا زمانى ھۆزانى ھه‌نه: يى ئيکى ټه‌گوهاستنا راستيايه، و يى دووى، دروستکرنا ھه‌ست و سۆزانو ھۆزان ژى رېژه‌يه‌کا گونجايه د نافه‌را ټه‌فان ھه‌ردوو ټهرکاندا (ھدى صديق احمد، 2013: 16-17).

7- مل ب ملي ھندى، کو زمانى ھۆزانى گرنگيدان ب رۆخسارى بو مهبه‌ستا کاريگه‌رى و جوانکاريى دده‌ت. ديسان زمانى ھۆزانى گرنگيى ب واتا و نافه‌رؤکا ھۆزانى ژى دده‌ت. ب ټه‌فى چهندي ھه‌ولددت چهند کرده و مهبه‌ستين پراگماتيکى بو جفاکى رادگه‌هينيت. وه‌کو: ټامؤزگارى، دووپاتکرن، رازيکرن، ټاراسته‌کرن، سؤپاسيکرن، ره‌تکرن، داخوازي، گه‌فکرن... ھتد.

2-4- گه‌فکرن و زمانى ھۆزانى:

ټه‌ؤ لايه‌نى پراکتيکى بو ديارکرنا کرده‌يا گه‌فکرنى د زمانى ھۆزانيدا ھاتيه‌ تهرخانکرن. ټه‌وژى د ھۆزانين (ټه‌حه‌دى نالبه‌ند / باغى کوردا) دا، کو دى ھه‌ول ھيته‌ دان، ټه‌و جوړين گه‌فکرنى ټه‌وين د پشکا ئيکيدا ھاتينه‌ به‌حسکرن، د ديوانا نافه‌ريدا به‌يته‌ پراکتيکرن. ټه‌وژى ب ټه‌فى ره‌نگى ل خوارى ديارکرى:

A- سزادانا جه‌سته‌يى:

ھه‌ر وه‌کو به‌رى نوکه ټاماژه‌ يى ھاتيه‌ دان، کو د سزادانا جه‌سته‌ييدا پيکھاته‌يا ټه‌فى جوړى

گه‌فکرنى رسته‌يه‌که ژ جوړى کرده‌يا ب مهبه‌سته. دهم د ټيريدا داھاتيه‌ و ټارمانج ژى گوھداره و گه‌فکرنى ټاراسته‌يى ټه‌ندامين له‌شى ټه‌وى دکه‌ت. رسته‌ دبیت يا دياربيت و بکهر ژى ل ټيرى ټاخقتکهره، يان ژى دبیت رسته‌يا ديارنه‌بيت و بکهر يى ده‌ستنيشانکرى نه‌بيت. کو د ټه‌فان ديپاندا ديار دبیت:

1- ټه‌و کورى شيخى کو شيخه‌ بى ويلايه‌ت شھر ھه‌ليخه

چى ده‌ما ھات وى دهرپخه ھه‌ردو چاؤ لى بينه‌ دهر (ټه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى ئيکى، 1997: 178).

د ټه‌فى ديپا ھۆزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فکرنه‌کا ژ جوړى سزادانا جه‌سته‌يى ل کورى شيخى دکه‌ت، چونکى به‌حسى دهرئىخستن و دهره‌ينانا چاښ ټه‌وى دکه‌ت.

2- ټه‌فا من گوت نيشانا ټه‌حه‌مه‌قانه کو ټه‌ؤ تهرزه‌نه شه‌ئنى وان ھه‌مانه کو دنيا گرت و دين ھيلا ترانه

ټه‌فان توفان ھه‌رؤ ليبدن دوژينا (ټه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى ئيکى، 1997: 79).

د ټه‌فان ديپين ھۆزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فکرنه‌کا ژ جوړى سزادانا جه‌سته‌يى ټاراسته‌يى ټه‌وان که‌سان دکه‌ت، ټه‌وين جلکين نه‌شه‌رعى ل به‌ردکه‌ن، چونکى به‌حسى ليډانا له‌شى ټه‌وان ب دوژينان دکه‌ت.

توب و تفهنگ و چه‌قوك و كه‌ير و

3- ژنكا شور و نعيم شين شمش پي‌هنا كي‌رن
هه‌رو لي‌ده (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، به‌رگي دووي،
1998: 511).
ئهي قهومي كوردي هلون سه‌رخو كو ئهم
ئاشين

د ئه‌قي دي‌را هو‌زانيدا (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ
جو‌ري سزادانا جه‌سته‌يي ئاراسته‌يي ئافره‌تين
چا‌فگري دكه‌ت، چونكي به‌حسي قوتانا نه‌وان ب
پي‌هان دكه‌ت.

هه‌ما پي‌رن

4- عه‌ردى بچنى بو شه‌را ترسه‌ك لوان
ني‌نه
ئهو شهبى ئاشي وه‌سا دي‌ دوژمني
هي‌رن

ئهم هه‌ردو دين ئه‌هلي ئيسلام و فه‌له
پي‌كفه
مه‌عنا تو سه‌رگيرو عالم بوته
بن گي‌رن (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، به‌رگي سي‌ي ،
1998: 44-45).

د ئه‌قان دي‌رين هو‌زانيدا، (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا
ژ جو‌ري سزادانا جه‌سته‌يي ل دوژمني ملله‌تي
كورد دكه‌ت، ئه‌وژي ل ده‌مي به‌حسي هي‌رانا
له‌شي نه‌وان دكه‌ت.

5- هه‌ما من ديت خو بي‌ ريزو نه‌ده‌ب كر
گو‌هي خو بده‌ن گه‌فا خزمي ب چ ته‌رزه
چ گازندا نه‌كه ه‌ژبه نه‌اله
ئه‌حه‌دي نالبه‌ند، به‌رگي سي‌ي، 1998: 117).
ئه‌زي زو پي‌شه‌ده‌م بي‌ هان و ماني
غولامي لبه‌ر ئه‌قان مست و شه‌قاني
وه‌كي هه‌ر موسته‌حه‌قي به‌ر قوتاني (

د ئه‌قان دي‌رين هو‌زانيدا زرباب گه‌فين
جه‌سته‌يي ئاراسته‌يي نه‌فسيي خو دكه‌ت، چونكي
به‌حسي پي‌شه‌دانا ئه‌وي ب شي‌ويه‌كي ب له‌ز
دكه‌ت و ژ هه‌ژيوونا ئه‌وي ب قوتاني و مست و
شه‌قان دبيني‌ت.

6- نزام دى بچ روى چم پيش عيالى
لناؤ وان ئەز بکەم زيمار و نالى
د ئەفان دىرپن ھۆزانيڊا (نالەبەند) پشتى
دەستقالا ژ سەر ئاشى فەدگەریت، بەحسێ ئەوى
رۆیدانا گەفکرنی یا ھەقزینا خو ل بەرامبەر خو
دکەت، ئەفەژى ب گەفکرنە کا جەستەیی دەیتە
ھەرە ئەحمەد نەھىيى خو بەدى قوتانى)
ئەحمەدى نالەبەند، بەرگى سىيى، 1998: 321).
ھژمارتن، چونكى بەحسێ قوتانا ب گوپالى يا د
ئەفێ پارچەيا ھۆزانيڊا ھاتییە کړن.

7- مېهثانی ب ھانى مانى
وہکى زو نەھات خانى
بلا بمینیت بى شيف
مەعیەن ئەو ما بى دەلیف
حەقى وینە مست و چویف) ئەحمەدى نالەبەند، بەرگى
سىيى، 1998: 391).
د ئەفان دىرپن ھۆزانيڊا گەفکرنە کا ژ جورى سزادانا جەستەیی ل نالەبەندى ھاتییە کړن، ئەوژى ل
دەمى بەحسێ برسیکړن و قوتانا ئەوى ب مست و چویفان ھاتییە کړن.

8- زەمرود ھەرە بالافى
نە زفرەفە ژسەر ئافى
دا مەلا بى ھىفى بیت
بەلکى ژمە کويفى بیت
ئەگەر نەچو ژفى ئافى
لازم یا وی بچويفى بیت) ئەحمەدى نالەبەند، بەرگى
سىيى، 1998: 369).

د ئەفان دىرپن ھۆزانيڊا گەفکرنە کا ژ جورى سزادانا جەستەیی ژ لایى (زەمرود) یقە ل مەلایى ھاتییە
کړن، ئەوژى ژبەر کو بەحسێ لیڊانا ئەوى ب چويفى دکەت.

9- تو ژ مالا خوبى ھىفى
ھەرە ما تو وی کويفى
تو کەفتى سەر دلى مە
مە دەخل و دانى کیمە
دى وە دەریخەم بچويفى
چنکى ئەزمامى وی مە
قەت ھوین نامینە لقیرى
من گوت غەیری ئەف شەفە
ما ھوین ھاتینە خیری
زادى مە ئى بەردەفە
ھیژ من دەست نەدای بیرى
سحاری بخو برەفە) ئەحمەدى نالەبەند،
بەرگى سىيى، 1998: 374-375).

د ئەفان دېرېن ھۆزانیډا، ژبەر ھەژاری و دەستکورتیا ئەوی سەردەمی، گەفین دەرنیخستن ب چویتی و بیرى ل میھفانی دهینه کرن، ئەفەژی ب گەفکرنا سزادانا جهستهی دهینه هژمارتن.

10- توژی روینه وهك ژنا
لبر مال و عیالی
بەس گوو بده گوتنا
رۆژه کی تو نه لمالی
ترسم تو بکهفی کونا
دی ته قوتم بگوپالی (ئەحه دی نالبه ند، بهرگی سیی،
1998: 397).

د ئەفان دېرېن ھۆزانیډا (نالبه ند) گەفکرنه کا ژ جوړی سزادانا جهستهی، ئەوژی قوتانا ب گوپالییه ئاراسته ی هەفژینا خو دکەت، ئەوژی پشتی ژ زیزبوونی دزفرینه فە مال.
11- قاسمی گوته بابی
ئەفە ل خەلکی به لایه
ئەز نادەم ته چو جایی
ما بومه ئاخ کیشایه
هلو بچویفه کی رایی
حسابا وی دوتایه (ئەحه دی نالبه ند، بهرگی سیی،
1998: 528).

د ئەفان دېرېن ھۆزانیډا ھۆزانفان، (قاسم) ی هانددهت، کو گەفکرنه کا ژ جوړی سزادانا جهستهی ئاراسته ی بابی خو بکەت، ئەوژی ل دەمی بهحسی قوتانا ئەوی ب چویتی ب شیوهیه کی دوو بهرامبه ر دکەت.

12- میھفانی بهانی مانی
بلا بمینیت بی شیف
وه کی زو نه هات خانی
مه عیەن ئەو مایی ده لیف
حهقی وینه مست و چویف (ئەحه دی نالبه ند، بهرگی
چواری، 1998: 419).

ئەف دېرېن ھۆزانی بۆ جارا دووی دهینه دووباره کرن، کو ب گەفکرنه کا ژ جوړی سزادانا جهستهییه، کو ژ لایی خودانی مالیقه ل نالبه ندی دهینه کرن، ئەوژی ل دەمی بهحسی برسیکرنا ئەوی و لیډانا ئەوی ب مست و چویتی دکەت .

13- کهلامهك تازه عییشی
من زانی گوت فەیرۆزی
وه کی مهلا هات هوشی
چاك ژی داقوتن توزی
وی شول خاف کر ژ رهوشی
بلا بچیت سەر کوزی (ئەحه دی نالبه ند، بهرگی
چواری، 1998: 419).

د ئه‌فان دپرين هوزانيډا گه‌فكرنه‌كا ژ جورى سزادانا جه‌سته‌يي ژ لايى عه‌يشى و فه‌يروزيقه‌ ل مه‌لايى ده‌يته‌ كرن، نه‌وژى ل ده‌مى به‌حسى ب باشى داقوتانا توزى ل نه‌وى ده‌يته‌ كرن.

14- كابانيى گوت جامپرى دوستى بحيله وهك رويشى
توژ حوكمه‌تى نه‌وپرى هلو ده‌ربىخه‌ بچوبقى
بهرى وي بده كيى دا ژ مه‌ بيت بى هيقى (نه‌حه‌دى نالبه‌ند،
بهرگى چواري، 1998: 426)

د ئه‌فان دپرين هوزانيډا گه‌فكرنه‌كا ژ جورى سزادانا جه‌سته‌يي ژ لايى كابانييا ماليقه‌ ل زه‌لامى مالى ده‌يته‌ كرن، چونكى به‌حسى ده‌رئىخستنا نه‌وى ب چويقى دكه‌ت.

15- دى وهرن خو نه‌كوژن نفرو كورپى شاكه‌ره‌مى
بو معلم بو بچوبكا نو گرین پي‌كفه‌ هه‌مى
گوت هه‌رپو دى مه‌ قوتين گه‌له‌كى خورته‌ زفر
گوپزه‌ك لازمه‌ بووى كوژ دارى قه‌ره‌مى (نه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى چواري،
1998: 475).

د نه‌فى كوپله‌يا هوزانيډا (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ جورى سزادانا جه‌سته‌يي ناراسته‌ي ماموستايى قوتابخانه‌يا كورپى شاكه‌ره‌مى دكه‌ت، چونكى به‌حسى پيدقيوونا نه‌وى ب توپزان ژ دارى قه‌ره‌مى دكه‌ت.

16- تو عه‌بداله‌كى كوفى نه‌ز به‌ده‌لى سى سه‌دا
وهكى شيرى لبهر روفى من چوك له‌ردى فه‌دا
بى چه‌ك من سه‌رى چوفى بو شه‌رى نيشا ته‌دا (نه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى چواري،
1998: 482).

د نه‌فى دپرا هوزانيډا (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ جورى سزادانا جه‌سته‌يي ل فه‌قيان دكه‌ت، نه‌وژى ل ده‌مى به‌ره‌ه‌فيا خو بو شه‌رى ب چويقى دياردكه‌ت و ب شيوه‌يه‌كى زيده‌بيژى په‌سنا خو دكه‌ت.

17- نه‌گه‌ر سافار بشان وه‌سفا نه‌بيتن يه‌قين خاتوون هه‌رو دى من قوتين
گه‌له‌ك پاشى ژبو من عارو شه‌رمه‌ كو خاتوون سه‌بيدا رو ترش و گه‌رمه‌

وه‌کي چويقي خوراکه‌ت بو قوتاني
هه‌وار هينگي مه‌فه‌ر من نينه کاني (نه‌حه‌دي
نالبه‌ند، به‌رگي چواري، 1998: 522).

د نه‌قان ديري هوزاني‌دا (نالبه‌ند) به‌حسي گه‌فکرنا خيژانا خو (خاتوون سه‌ييدا) ل سه‌ر گياني خو
دکه‌ت، نه‌قه‌زي ديته گه‌فکرنا سزادانا جه‌سته‌يي، ژبه‌رکو به‌حسي قوتانا ب چويقي دکه‌ت.

18- ژنا شر و نه‌عيم شين
شش پي‌هنا هه‌رو لي‌ده (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، به‌رگي
پنجي، 1998: 54).

د نه‌قي ديرا هوزاني‌دا نالبه‌ند گه‌فکرنا کا ژ جوړي سزادانا جه‌سته‌يي ناراسته‌ي ناهه‌تا شر و نه‌عيم
شين دکه‌ت، نه‌وژي ل ده‌مي به‌حسي لي‌دانا نه‌وي هه‌رو ب شش پي‌هنا دکه‌ت.

19- فرېکه‌ن بگله‌کي شيري دو سيقا
هه‌سا نازک بخوم نه‌ز وان بليفا
نه‌گه‌ر بو من نه‌هين مه‌عيه‌ن بزانه
نه‌زي شکينم سه‌ري ته‌ لئاو دو شيقا
(نه‌حه‌دي نالبه‌ند، به‌رگي پنجي، 1998: 152).

د نه‌قان ديري هوزاني‌دا (نالبه‌ند) گه‌فکرنا کا ژ جوړي سزادانا جه‌سته‌يي، نه‌وژي (سه‌ر شکاندنه)
ناراسته‌ي که‌سه‌کي ب نافي حه‌جي دکه‌ت.

B- سزادانا ده‌رووني:

هه‌ر وه‌کي به‌ري نوکه‌ ئاماژه بي‌ هاتييه دان، کو سزادانا ده‌رووني بريتييه ژ نه‌وي گه‌فکرني يا ده‌يته
ناراسته‌کرن بو ناخي گوهداري نه‌کو لايه‌ني جه‌سته‌يي. کو د نه‌قان نمونه‌ياندا ديار دبیت:

1- بزانه‌ نه‌قشه‌به‌ندي کوره‌مارن
خو لي‌ بسته‌ه نه‌که‌ن دي بيته زه‌حه‌ت
بباگن شيرن و فاهر په‌زي سپي
که‌سي باوه‌ر نه‌که‌ت لي‌ بو شه‌قاوه‌ت (نه‌حه‌دي
نالبه‌ند، به‌رگي ئيکي، 1997: 105).

د نه‌قان ديري هوزاني‌دا (نالبه‌ند) گه‌فکرنا کا ژ جوړي سزادانا ده‌رووني ناراسته‌ي نه‌قشه‌به‌نديان
دکه‌ت، چونکي په‌يقي کرېت ده‌رباره‌ي نه‌وان بکارده‌ينيت و نه‌وان ب کوره‌مار وه‌سفه‌دکه‌ت.

2- نه‌حه‌د ته‌ حه‌قيقه‌ت خوش شه‌کر خار

بي‌ شهرم و حه‌يا کرن بريندار
ئينساني خراب و بي‌ غه‌م و عار

عېبرهت نه‌كړه تو هر هلاقي) شهرم دكەت، نه‌وژي ل ده‌مي به‌حسي بريندار كړنا
نه‌حه‌دي نالېه‌ند، به‌رگي دووي، 1998: 275.
نه‌فه‌ژي ب مېه‌ستا شكاندنا نه‌وانه.

د نه‌فان دېرېن هوزانېدا (نالېه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ
جوړي سزادانا ده‌رووني ئاراسته‌ي كه‌سيڼ بي

3- نه‌گهر هوين نفېژا نه‌كهن نه‌ز نه‌فه
بزنانن كو گوپا مه‌زن من ده‌فه
قه‌لم شيره نه‌زمان من خه‌نجره
به‌له‌ومي نه‌گهر وا بكورم يا فهره
بترسن ژفي شير و خوش چه‌كي
نه‌زي پي كورم سي سه‌د بده‌فه‌كي (نه‌حه‌دي نالېه‌ند، به‌رگي دووي ، 1998:
320).

د نه‌فان دېرېن هوزانېدا (نالېه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ
جوړي سزادانا ده‌رووني ب شيوه‌يه‌كي زېده‌روبي
ئاراسته‌ي بي نفېژان دكەت. نه‌وژي ل ده‌مي
به‌حسي ده‌ف و قه‌لم و نه‌زمانې خو دكەت و ب
توپ و شير و خه‌نجران به‌راورد دكەت، و
به‌حسي كوشتنا نه‌وان دكەت، به‌لي د نه‌فان
نمونه‌ياندا مېه‌ستا هوزانفاني ژ كوشتي،
هه‌تكبرنا نه‌نفېژكه‌رانه، ژبه‌ر هندي نه‌فه‌ ديته
سزادانا ده‌رووني.

5- دقيت من كو نافي وه راكمه‌لم
دده‌ستي مه‌دا شير و شيره‌ قه‌لم
هه‌مي قه‌وم و مللت خودان شاعرن
هه‌ما هوين نه‌بن له‌و مه‌ ناراگرن
(نه‌حه‌دي نالېه‌ند، به‌رگي دووي ، 1998:
407-408).

د نه‌فان دېرېن هوزانېدا، جوړي گه‌فكرنا
بكاره‌اتي برتبييه‌ ژ گه‌فكرنه‌كا سزادانا ده‌رووني،
كو هوزانفاني نه‌و گه‌فكرن ئاراسته‌ي نه‌وان
كه‌سان كريبه‌ نه‌وين بهايي هوزانين نه‌وي نزانن،

4- نه‌ز نه‌و شاعري كوردم نه‌حه‌دم
به‌ نه‌زمانې ته‌نگا به‌ده‌ل شمش سدم (نه‌حه‌دي
نالېه‌ند، به‌رگي دووي ، 1998: 322).

د نه‌في دېرا هوزانېدا (نالېه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ
جوړي سزادانا ده‌رووني ب شيوه‌يه‌كي زېده‌روبي

ئەوژى ل دەمى به‌حسى پېنوسى خۆ دكەت و ب
شیر و شیر به‌راورد دكەت، کو مەبه‌ست بى
هەتکبرنا ئەوان کەسانە.
(کاغەزا هەر بگەفا
راچینه؟) (ئەحمەدى نالبەند، به‌رگى چوارى،
1998: 216).

6- گەلى دوستا گەلى کوردا نى شەرمە
هوين ژمن بوژنا دکويشى نه
ما چ لازم کو فه‌کم
ئەزمانى
قەلەمى هەلگرم ئەم حەربى نه
...
د ئەفان دېرېن هۆزانیدا (نالبەند)
گەفکرنە کا ژ جورى سزادانا دەروونی ل هەقال و
کەسوکارين خۆ دكەت، ئەوژى ل دەمى ئامادەبیا
پېنوسى خۆ بو شەرى و هەتکبرن و شکاندنا
ئەوان دیاردکەت و ب ئەزمانى خۆ گەفان ل
کەسوکار و هەقالين خۆ دكەت.

7- ما چ لازم کو فه‌کم ئەزمانى
وہ چو حال پاشى ژ دەست من نابن
کچکەکا جان و بەلاش مە دڤين
نالبەند، به‌رگى چوارى، 1998: 224).
قەلەمى هەلى گەرم و حەربینە
قەلەمى من بقەهر و یاسینە
قەت نەبىژن ئەفە یارینە (ئەحمەدى

د ئەفان دېرېن هۆزانیدا (نالبەند) وەکو دېرېن
بەرى ئەفى نموونەبى، گەفکرنە کا ژ جورى
سزادانا دەروونی ل هەقال و کەسوکارين خۆ
دكەت، چونكى دىڤيژيت ئەوان ئەز دى ب ئەزمان
و قەلەمى خۆ هەوہ بى سەروبه‌رکەم و هەتکا
هەوہ بم.
قەحەتم ئەزمان رەشم نەى دل خوەشم لەو بى
وہشم
نیرگزا لاتا گەشم بشکوژ بەلاڤ و دايشە باى)
ئەحمەدى نالبەند، به‌رگى چوارى، 1998:
225-226).
گەفکرنە دېرېن هۆزانا ل سەريدا هەى، ژ
جورى گەفکرنە سزادانا دەروونيبە، کو هۆزانفان
دەروونی ل ھندەك هەقال و کەسوکارين خۆ
دكەت، داکو بابەتێ ژن هينانیدا هاريکاريا ئەوى
بکەن، ئەفەژى ب گەفکرنە کا سزادانا دەروونی
دەيتە هژمارتن، ژ بەرکو نالبەند بەحسى

8- حەزبکەن بو من عەمەل کەن حەزەنەکەن
کەيفە هەوہ
هوين ژ دەستى من هەرو دى کەن هزار جار
ناخ و ئای

ئەزمانپيسيا خو دكەت و دى وەسا بەحس
ئەوان كەت، كو ناخ و نالينان ييژن.

د ئەفان دپړن ھۆزانيډا (نالېه‌ند) گەفكرنه كا ژ
جۆرى سزادانا دەرروونی ئاراسته‌ی مروڤين دوو
روى و بى ئەسل دكەت، ئەوژى ل دەمى بەحس
تفكرنا سەر و چاڤين ئەوان دكەت.

9- ھەر عەردەكى بى ئەصلەكى

بشولا مەزن رابو پيا

كەس گوھ نەدەن دەعوا بكەت تف

كەن سەر و چاڤ و رويا (ئەحمەدى نالېه‌ند،

بەرگى چوارى، 1998: 431).

10- بئەزمانى ئەز شيرم

ئەز شاعرى مەشھویرم

ئەز وەكى بەحرا کویرم

هاتم شەرى گوھ بدى

نەفساتە وا مفسدى

شەره لاسەر مالى خودى

تو بدە بەر خو مەگالى

تووى لېر من ھەر نالى

تو وەك جوکە كالى

تە شولەك پيس يا كرى

تووى بىرى ئاگرى

دگەل تە فى شاعرى (ئەحمەدى

نالېه‌ند، بەرگى چوارى، 1998: 477).

ئەف گەفكرنا د ئەفان دپړن ل سەريدا هاتيه
بكارهينان، ژ جۆرى گەفكرنا سزادانا دەررونييه،
چونكى ھۆزانقانى مەلايى ديمكا ب جوكى
وہسكريبه و دييژيت دەررونى ئەوى يى پيسه و
د ھەمان دەمدا ئەزمانى خو ب شيرى شەرى
وہسكريبه پيخەمەت ھەتكېرنا ئەوى.

د ئەفى دپړا ھۆزانيډا (نالېه‌ند) گەفكرنه كا ژ
جۆرى سزادانا دەرروونی ئاراسته‌ی فەقييه‌كى
دكەت، كو بو دياردكەت، تە چ مەفەر نابيت،
چونكى ئەو دييژيت: نەخوزيا ئەوى كەسى ئەز
كیماسيا ئەوى بزائم.

12- بين روپى تە سەد تف سەد شلاق

نئى تو وەى سارى وەكى شوپشى سماق)

ئەحمەدى نالېه‌ند، بەرگى چوارى، 1998: 484

).

11- نەخوزيا وى مروڤى ئەز بەهيا وى

بجەسم (ئەحمەدى نالېه‌ند، بەرگى چوارى،

1998: 483).

د ئه‌قی نمونه‌یا ل سهریدا (نالبه‌ند) به‌حسی
سهرۆکی مسری (جه‌مال عه‌بدولناسر) ی دکه‌ت
و ب تفکر و شلاق و ب ساریی باس لیدکه‌ت
و ئه‌قان سالو‌خه‌تین خراب ئاراسته‌ی ئه‌وی
دکه‌ت، له‌وا ئه‌و گه‌فکره‌ ب گه‌فکرنا ژ جوړی
سزادانا ده‌روونی ده‌یته هژمارتن.

13- شه‌لی من بوته‌ ناهیلیت ئه‌زی هه‌تکا ته‌ دی
بهم ههر
ده‌قی ته‌ دی گریت تاما حه‌لاؤ و شه‌کر و
خوشافی (ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی چواری،
1998: 519).

ژبه‌رکو هۆزانقان به‌حسی هه‌تکیرنا ئه‌وی
که‌سی دکه‌ت، ئه‌وی شه‌لوالی ئه‌وی دزی، له‌وا
گه‌فکرنا بکارهاتی دی بیته ژ جوړی سزادانا
ده‌روونی.

14- بیژی وی گوت لازمه‌ ئه‌ز بچه‌ نک
دی رویا ره‌ش که‌م تنی ئه‌و هیرفه‌ بیټ
نی وه‌کی ئه‌و پیره‌میری فس فسی
خو بریت زیر دیتنا وی من نه‌قیټ)
ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی، 1998: 80).
د ئه‌قی دیرا هۆزانیدا گه‌فکره‌کا ژ جوړی
سزادانا ده‌روونی ژ لای کچه‌کیقه‌ ل نالبه‌ندی
ده‌یته‌ کرن، ئه‌وژی ل ده‌می به‌حسی روی ره‌شکرنا
ئه‌وی دکه‌ت.

15- ئه‌حه‌د ئه‌ز شاعری وه‌ بی ژم هرچی
چیای
ژنکه‌کی بومن عه‌مه‌ل که‌ن یا که‌سی هیرتا
نه‌گای
حه‌ز بکه‌ن بومن عه‌مه‌ل که‌ن حه‌ز نه‌که‌ن که‌یفا وه‌یه
هوین ژ ده‌ستی من هه‌رو دی که‌ن هزار جار ناخ و
نای

قه‌حه‌تم ئه‌زمان ره‌شم نه‌ی دل خوشم ئه‌ز بی وه‌شم
نیرگرا لاتا گه‌شم ئه‌ی سورگولا بای
لی نه‌دای (ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی،
1998: 97).

د ئه‌قان دیرین هۆزانیدا نالبه‌ند گه‌فکره‌کا ژ
جوړی سزادانا ده‌روونی ل هه‌قال و که‌سوکارین
خو دکه‌ت، ئه‌وژی ل ده‌می به‌حسی ئه‌زمان
ره‌شیا خو دکه‌ت، کو دی هۆ ب سهری هه‌وه
هینم، هوین بده‌نه به‌ر ناخ و نالینان.

16- وه‌ی نه‌خوزیا وی که‌سی تو به‌ییا وی بچه‌سی
ئو به‌زمان داره‌سی بی حساب توی ناصری
(ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی، 1998:
103).

د ئه‌قی دیرا هۆزانیدا (نالبه‌ند) گه‌فکره‌کا ژ
جوړی سزادانا ده‌روونی ل قه‌شه‌ی دکه‌ت،
چونکی ب ریکا ئه‌زمانی هیرشی دکه‌ته‌ سهر.

17- بهلې باشه حهجي دنيا درېژه
 بو بگلهك شپري وه هوكر نهفهندی
 لنگ ته موحبه تا من يا دو پويه
 ژ من ناچيت چو جار نهؤ ناره زويه
 به زنان شاعري وه يي پكويه
 قه لهم من شوبهي نه زمانې ده حويه
 نه خوزيا وي كه سي پيليت دلي من
 ددهست من دا وه كي هرچا شه مويه
 (نهحه دي نالبه ند، بهرگي پينجي، 1998: 143).

د نهقان دپرين هوزانيدا (نالبه ند) گه فكرنه كا ژ جوړي سزادانا دهرووني ناراسته ي حهجي دكه ت، ل
 ده مي به حسي ترسا خو و نه زمان پيسيا خو بو نه وي دكه ت، كو دي هه تكا نه وي پي به ت.
 18- نالبه ند
 رابه سه رخو نه فروكه نه ي برسيا
 هاته دهستي مه چ شولا مه دفا
 دوزمني لي رهش بكن هردو پويا مسعود
 دابكه فته ئيش و دهردا لب پيا (نهحه دي نالبه ند، بهرگي پينجي،
 1998: 212).

د نهقان دپرين هوزانيدا د هافيتنا بهر ئيكد د
 ناقبه را نالبه ندې و مه سعود كتانيدا، كتاني
 گه فكرنه كا ژ جوړي سزادانا دهرووني ناراسته ي
 دوزمنان دكه ت، نهوژي رووي رهشكرنا نه وانه،
 ب دهستي هه ژارين ملله تي.

19- شاعر الاكراد في
 وقتي انا
 كل وه صفيت من گوتين
 وه نه

كاكي يه مونكر كو بيژيت
 نه نه
 C- سنوورداركرنا رفتهاري:
 ههر وه كي بهري نوكه ناماژه پي هاتيه دان،
 كو سنوورداركرنا رفتهاري نه وه ل ده مي گه فكرن
 يا ب زمانه كي وهسا ناراسته كرى بيت، كو
 سنوور و قهيدان بو گوهداري ددانيت، داکو

کەفتە قەید و مەربەتیی ()
ئەحمەدی نالبەند، بەرگی ئێکی، 1997: 234).
د ئەفان دێرین ھۆزانیدا (نالبەند) بەحسی
ئەوی گەفی دکەت، ئەوا مروڤین گونەھبار د
دوزەخیدا دبین، ئانکو کاودانین دوزەخی ب
نەخۆشییەکا دژوار و بی دوماھیک وەسف دکەت و
سنوور و قەیدان بۆ گونەھکاران ددانیت، داکول
خۆ بزقن، ژبەر ھندی ئەف گەفکرنە ژ جورئ
سنووردارکنا رەفتارییە.

4- خودی قەھرا خو لی تیر کەت

رەزێل کەت قەید و زنجیر کەت
کەسەک دی بۆ چ تەدبیر کەت
کو بیژیت رەبی موختارە ()
ئەحمەدی نالبەند، بەرگی دووی، 1998: 476).
د ئەفان دێرین ھۆزانیدا (نالبەند) ب رەنگەکی
دیار ل سەرزاری یەزدانی دلوفان، گەفان ل
کەسین سەرداچووی و گونەھبار دکەت و سنوور
و قەیدان بۆ ئەوان ددانیت، ژبەر ھندی ئەف
گەفکرنە ژ جورئ سنووردارکنا رەفتارییە.

D- گەفکرنە قالا:

ھەر وەکو بەری نوکە مە ئاماژە بی ھاتییە دان،
گەفکرنە قالا ب نافئ گەفکرنە لاواز ژ دەیتە
نافکرن، د ئەفی جورئ گەفکرنیدا ئاخفتنکەری
نیازا جیبەجیکرنا گەفکرنە خو نینە. ب دیتنا
(کاوی) ئەف جورئ گەفکرنی زیانی ناگەھینیئە
گوھداری یان کەسان. ھەر وەکو د ئەفان
نموونەیاندا دیار دبیت:

بشکییت و جارەکا دی ئەوی کاری دووبارە
نەکەت. ھەر وەکو د ئەفان نموونەیاندا دیار
دبیت:

1- مەلەک زنجیر و قەیدا بیخەنە ب سەر گەردەنا زەردا

رەڤین و راحەتی نینە درێژە بەحرەکا
کوپرە () ئەحمەدی نالبەند، بەرگی ئێکی،
1997: 52).

د ئەفی دێرا ھۆزانیدا (نالبەند) ل سەرزاری
فریشتەیان گەفکرنەکا ژ جورئ سنووردارکنا
رەفتاری ل مروڤین گونەھبار دکەت، ئەوژی ل
دەمی بەحسی دانانا زنجیر و قەیدان ب سەر
گەردەنا ئەواندا دکەت، کو پاشی ئەوان چ جارە
نابیت.

2- کەسی دەرکەت ژ بی بابی خو زیدە

دیانەت بو ئەفان کەنگی ئومیدە

تو قەیدا جەھنمە لی وان گریدە

بلا بچن وی جەبی پيس و لەعینا ()
ئەحمەدی نالبەند، بەرگی ئێکی، 1997: 79).

د ئەفان دێرین ھۆزانیدا (نالبەند) گەفکرنەکا ژ
جورئ سنووردارکنا رەفتاری ئاراستە ی کەسین
گاور و سست دین دکەت و قەیدان بۆ ئەوان د
ناف دوزەخیدا ددانیت، ئەفەژی بۆ ھندی داکول
خۆ بزقن.

3- ئەو کەسی وی لی غەزەب کر

بر غەزابا خو ئەدەب کر

جەھنمە لی ئەو راست و چەپ کر

1- گوهي خو نه‌دهن که سي بو خلمه‌تا بي قياس
 خرابا نه داره سي حه‌تا بهيان بيت نه‌ساس
 دا نه که‌في وه‌سوه سي کيمن که سي‌ت هه‌ق نياس (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، بهرگي
 دووي، 1998: 504).

د نه‌فان دپرين هوزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فکر نه‌کا سفک و قالا بکارهينايه و ئاراسته‌ي که سي‌ن خراب
 کرييه، چونکي په‌ي‌قا (نه‌داره سي) ل گه‌ل خرابان بو گه‌فکر ني بکارهينايه و نه‌ف په‌ي‌قه چ زيان ني ناگه‌هينيه
 نه‌وان که سي‌ن خراب.

2- گوت تو ژنکه‌کا گيژي قه‌وي نه‌يا به‌سخي‌ري
 تو في دوشافي درپزي دياريا في جامي‌ري
 گو به‌دي تو چ دي‌زي دي ته‌ ده‌ر ئي‌خين کي‌ري
 سه‌دي گوت نه‌هلي مالي دوشا نه‌ رسقي مه‌بوو (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، بهرگي سي‌ي،
 1998: 361).

د نه‌فان دپرين هوزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فين ده‌ر ئي‌خستني ل خيرانا خو دکه‌ت، نه‌وژي پشتي دياريا
 (صادق‌ي)، کو دوشا بوو ژ لايي نه‌وي‌قه هاتييه ريشتن، نه‌فه‌ژي ل دوي‌ف نه‌و ده‌ورو به‌ري نه‌ف هوزانه
 تيدا هاتييه فه‌هاندن، ب گه‌فکر نه‌کا قالا ده‌يته هژمارتن، ژ به‌ر کو د دپرا د دوي‌فدا نه‌ف چه‌نده ب قه‌زا و
 قه‌ده‌ر ده‌يته هژمارتن.

3- من گوت خلاص قال و قيل شهرمه ده‌ست به‌دم چوي‌في (نه‌حه‌دي نالبه‌ند، بهرگي سي‌ي،
 1998: 385).

د نه‌في دپرا هوزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فکر نه‌کا قالا ل هه‌ف‌رکي خو دکه‌ت، نه‌وژي ل ده‌مي په‌ي‌قا (شهرمه
) ل ده‌سپي‌کا رسته‌يا گه‌فکر ني بکار ده‌ينيت و نه‌ف په‌ي‌قه ژي ئاماژه‌يي ب نيازاجي به‌هينه‌کرنا گه‌فکر ني ژ
 لايي هوزانفاي‌قه نيشاند ده‌ت.

4- من نه‌و ترسه‌ کو له‌وما ته‌ بکه‌ين نه‌م
 ته‌ بوچي هي کرين پاشي ته‌ هيلان
 مخابن قه‌نجا ته‌ قه‌تعه‌ بو ژ مه‌

بترسه ژ من ئەگەر دى بى پەشيمان (ئەحمەدى نالەند، بەرگى چوارى، 1998: 313).
د ئەفان دىرپن ھۆزانیدا (نالەند) گەفکرنە کا قالا ئاراستەى (حاجى سەلمان) ى دکەت و دىژىتە
پشتى ھەيڤا رەمەزانى ب دومامى ھاتى، پىدڤىيە تۆ دانا شىرىناھىيا ژ مە نەپرى و ب دەرىپنا (بترسه ژ
من) گەفکرن لىکرىيە، بەلى بکارهينانا پەيڤا (ئەگەر) د ھەمان دىرپدا، ئەو جۆرە گەفکرنە کرىيە
گەفکرنە کا ژ جۆرى قالا.

5- ئفرو حکمە تا حەقە دى ڤى حەقى ژ تە ستين
فەتوا من يا موگلهقە کا دا کىتابا بينن
گهبعى من نهئى رەقە ئەگەر دا تە بەزینن (ئەحمەدى نالەند، بەرگى
چوارى ، 1998: 480).

د ئەفان دىرپن ھۆزانیدا نالەند گەفکرنە کا قالا فرى کەن بو مە خشخاشا دگەل شەش کادەئیت
ل فەقیان دکەت، چونکى دىژىتە ئەوان دى ھەوہ نانى
ژناڤم، بەلى تەبیعیەتى من یى رەق نینە. بزائن شاعرهک باشم دىارى وەك نـههات

6- وەكى دیتە فەقا ئەز چوم نڤیژى وەم
دلى وان پەر دبی ژ قەهرو قریژى بو من
بلا بەس بیته ڤیژى رابە بیژى
ئەگەر ئەم دى قوتین وی بچویڤ و دارا ئەز ئەحمەد ئەز شاعر بخو ئەز شیرو شەکرەم ئەز
(ئەحمەدى نالەند، بەرگى چوارى، 1998: 491). نزانن یا بیژم ئەز ھەمى ئیلھامە
قورئانى (ئەحمەدى نالەند، بەرگى چوارى، 1998: 513).

د ئەفان دىرپن ھۆزانیدا (نالەند) ھندەك داخوازیان ژ مەلا (سالح) ى دکەت، و دىژىتە
ئەگەر ئەڤ داخوازیيە نەهاتنە بجهينان، ل ئەوى دەمى پینووسى د دەستى مندا و ھەوہ چ حال
ژبەر نابیت، بەلى ل گەل ھندى ھۆزانقان د بەردەوامبوونا ھۆزانیدا دىژىت: (ئەز شیر و
شەکرەم.) ئەڤەژى گەفکرنى دبه‌تە د ناڤ جۆرى قالا دا.

7- دڤیت من شەکر شەش کیلو
دگەل توفى

E-گه‌فکرنا رژد:

هەر وه‌کی به‌ری نوکه ئاماژه بێ هاتییه دان،
کو گه‌فکرنا رژد دبیته ئه‌گه‌ری گه‌هاندنا زیانی ل
که‌سی به‌رانبه‌ر یان که‌سان، چونکی ل قیری
ئاخفتنه‌کەر بێ رژده د گه‌فکریندا و گوهدار ئه‌فی
چه‌ندی باش دزانیت. هەر وه‌کو د ئه‌فان
نموونه‌یاندا دیار دبیت:

1- ئه‌ی گه‌لی شیخ و مه‌لا ئو ئامرا

تی بگهن هوین حال و مالی خو برا
قبه‌ته‌ دوستینی یا دگهل کافرا
موجبی ئه‌مری خودی ناره و سه‌قه‌ر
...

چاک بترسن ئه‌ز بزوت و ئاگرم

بو چ عه‌ردی حمز بکه‌ن ئه‌ز حازرم

ئه‌حه‌دم کوردم یه‌قین خوش شاعرم

شبهی بو عیلمی مه‌لا (ابن الحجر

(ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی ئیکی، 1997:
147).

د ئه‌فان دیرین هۆزانی‌دا هۆزانفان به‌حسی
ئه‌وان شیخ و مه‌لایان دکه‌ت، ئه‌وین دوستینیا
گاوران دکه‌ن و گه‌فکرنا رژد ئاراسته‌ی ئه‌وان
دکه‌ت، چونکی ژبلی ترساندنا ئه‌وان ب بزوت و
ئاگری، دبیژته ئه‌وان هه‌وه کیه‌ به‌قیت ئه‌ز ب
ئاماده‌مه به‌یم.

8- ئه‌زی حه‌جی قوتم

بمستا

ئه‌گه‌ر قووت نه‌بیت هەر فهرچه‌ پله‌ک
(ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی، 1998:
140).

د ئه‌فی دیرا هۆزانی‌دا (نالبه‌ند) گه‌فکرنه‌کا قالا
ل حه‌جی دکه‌ت، ئه‌وژی ل ده‌می به‌حسی قوتانا
ئه‌وی ب مستان دکه‌ت و پاشی دبیژیت: ئه‌گه‌ر
ئه‌وی هیز نه‌بیت، ب تنی پله‌ک بو ئه‌وی یا فهره.
هەر ئه‌و چهنده گه‌فکرنی دبه‌ته د بواری گه‌فکرنا
قالادا، چونکی ب تنی دبیته ئاخفتن و نیازا
جیه‌جیکرنی نامینیت.

9- روپس و خاس و بی حه‌یا بوون بی نفیژ ئه‌زمان دریژ

وه‌ک هه‌با من سولگه‌ حوکمه‌ک ئاگری
دا به‌رده‌می (ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی،
1998: 189).

د ئه‌فی دیرا هۆزانی‌دا (نالبه‌ند) گه‌فکرنه‌کا قالا
ئاراسته‌ی که‌سانین خودان (جلکین نه‌شه‌رعی و
مروقین بی شهرم و بی نفیژ و ئه‌زمان دریژ)
کریه‌، به‌لی ژبه‌رکول ده‌ستپیکا نیقه‌ دیرا دووی
یا گه‌فکرنی په‌یفا (وه‌ک) بکاره‌ینایه‌، کو
گه‌فکرن کریه‌ د بواری جیه‌جیه‌کریندا، له‌وا ب
گه‌فکرنه‌کا قالا ده‌یته هژمارتن.

2- كهسي خهولي حهرام بوو خاصمه وه‌كي گورگي بيت
دنيا لهر وي بي تام بوو دي كوزيت بلا كي بيت
وهقتي نهفته عام بوو ساخ دي حهسكهت مري بيت (نهحهدي نالبه‌ند، بهرگي
دووي، 1998: 541).

د نهقان ديري هوزانيدا (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا
رژد، نهوژي كوشتنه ل نهوان شيخ و مه‌لايان
دكهت. نهوين ناييني بو بهرژه‌وه‌نديا خو
بكاردهين، چونكي نهو بي رژده ل سهر هندی و
ديريت: (دي كوزيت بلا كي بيت).
4- ني گه‌لهك تينه نياسين به‌پچهك هيقين
نهم نهوين ههر چ بخوازين بيژن هاني
گوبه‌كي نهز ژ دلي نه‌فروكه به‌ردهم دهشتي
دي قيامهت لوه رابيت ژ مژ و
موراني (نهحهدي نالبه‌ند، بهرگي سيي،
1998: 316).

3- نهو چه‌ندي شپه نه‌زفري يه مال
يا فهرچه لوي بكهينه فهرمان
...
خير خاز كو نه‌مان نه‌في ده‌ريخن
ماليت مه ههمي بخو كرن خان
جابي بدهنه حوكومه‌تا مه
في حه‌بس بكه‌ن نه‌هيته به‌ردان
(نهحهدي نالبه‌ند، بهرگي سيي، 1998: 256-
257).

5- نهوي ناشفانه‌كي هه‌ي مه‌لهك موته
وه‌سا دژواره دا بيژي بزوته
خوري لمن نه‌ئاش چيكره بوته
ژ دهستي من تو نابيني نه‌ماني (نهحهدي نالبه‌ند، بهرگي سيي، 1998: 320).
د نهقان ديري هوزانيدا (نالبه‌ند) ناشفاني
(نه‌عمو، ب (ملك الملو) وه‌سفدكهت و
به‌حسي زفرا تي و گه‌فكرنا نهوي ل سهر
كه‌سايه‌تيا خو دكهت، نه‌فه‌ژي ديبته گه‌فكرنه‌كا
رژد، چونكي ئاخفتنا نهوي فه‌دگيريت و ديريت:
(ژ دهستي من تو نابيني نه‌ماني).

د نهقان ديري هوزانيدا هوزانقان ل مالا
خه‌جيح و فاعمايي ديبته مي‌هقان و مي‌هقانداريا
نهوي دريژ دبيت، خوداني مالي ژ هوزانقاني تو‌ره
دبن و گه‌فكرنه‌كا رژد ئاراسته‌ي نهوي دكه‌ن،
چونكي زي‌ده‌باري ده‌ريخستن و فهرمان ليكرني،
خوداني مالي داوا ژ حوكمه‌تي دكهت، كو
نهوي هه‌تا هه‌تايي زيندان بكه‌ن.

6- وهى داينى سهد هه‌واره
جابينى بدهن شورگيا
ئه‌ف ميخانه چ ساره
دهريخن ژ فان ناحيا
چاوشى خودان عاره
نادهت مه ئيدى روى يا (ئه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى سيني
(1998: 372).

د ئه‌فان ديريخن هوزاني‌دا گه‌فكرنه‌كا رژد ژ
لاينى خوداني‌ن ماليقه ل نالبه‌ندى دهيتته كرن،
چونكى به‌حسى ئاگه‌هدار كرنا پوليسان و
دهريخستنا ئه‌وى هه‌تا ل ده‌ور و به‌ران ژى دهيتته
كرن.
د ئه‌فى ديرا هوزاني‌دا (نالبه‌ند) گه‌فكرنه‌كا ژ
جوړى رژد و دژوار ئاراسته‌ى دوژمنى دكه‌ت،
چونكى يى رژده ل هندى كا (كى دوژمنه‌وى
بكورّه).

7- كى دوژمنه‌وى بكورّه
دا كه‌فيت
مشقه‌تى (ئه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى سيني ،
(1998: 524).

8- مه‌لائى بى سه‌ليقه
حه‌قى وى يه‌ دهريخن
چاڤى وى لچاينى زيقه
وى ئه‌ف شه‌فه هه‌ليخن
هات دهوك بى وه‌سيقه
خونه هه‌مى كه‌س شيخن (ئه‌حه‌دى نالبه‌ند، به‌رگى
چواري، 1998: 420).

د ئه‌فان ديريخن هوزاني‌دا گه‌فكرنه‌كا رژد ژ
لاينى خودانى ماليقه ل نالبه‌ندى دهيتته كرن،
ئه‌وژى ل ده‌مى به‌حسى بى سه‌ليقه‌تا ئه‌وى
دكه‌ت، پاشى ب رژدى ل سه‌ر دهريخستن و
هه‌ليخستنا ئه‌وى به‌رده‌وامدبيت.

9- ئه‌ى مه‌لاكى بي‌جانيا
ئه‌زم شيرى سه‌ر گه‌ي
نه‌كه شه‌رى بيانيا
دا نه كه‌فى به‌ر گه‌ي
ژبه‌ر شه‌رما خويانيا
دى قورمچى وه‌ك ژه‌ي

تو نایاسی ئەز کیمە
 لەورا تو ژمن بترسی
 نی ئەزی ئامیدی مە
 لازم تو ژمن بترسی
 شاعری فی جەمی مە
 دی تە هیلم فە برسی (ئەحمەدی نالبەند، بەرگی چواری
 ، 1998: 478).

د ئەفان دیرین هۆزانییدا (نالبەند) د گەفکرنا
 دەربەریناندا دیاردبیت: (لازم تو ژمن
 خویا ئاراستە کردا بی رژدە ل دۆر برس و
 بترسی، دی تە هیلم فە برسی).
 ترساندا مەلای بیجانیا. هەر وەکو د ئەفان

10- تی بگهین بەتالا
 دانه‌چن نک پر شولی
 مروفی فرت و قالا
 لازم دەریخن چولی (ئەحمەدی نالبەند، بەرگی پینجی ،
 1998: 24).

د ئەفان دیرین هۆزانییدا (نالبەند) گەفکرنا
 رژد ئاراستە ی مروفین بی کار دکەت، چونکی
 پەیفای (لازمە) بکارهینیە و دیبژیت: مروفین بیکار دقیت بەینە دەریخستن.

11- مالا نەبیت پاقری
 دین نادەت چو رەونەقا
 ئەگەر حەسکە باش بژی
 ژنی گاهەر کەب شەقا
 لازمە تو وی بکوژی
 یان فیت ئەو بگریت سەقا (ئەحمەدی نالبەند، بەرگی
 پینجی ، 1998: 26).

د ئەفان دیرین هۆزانییدا (نالبەند) گەفکرنا
 رژد ئاراستە ی ژنن بی رەوشت دکەت، چونکی
 زیدەباری بەحسی قوتانا ژنی ب شەفان دکەت و
 د هەمان دەمدا دیبژیت: (لازمە تو وی
 بکوژی).
 تو وی دار و ئەزم ئاگر
 وەکی ئیرو بسوژم تە
 بلا چونکی تو نا ترسی (ئەحمەدی
 نالبەند، بەرگی پینجی ، 1998: 160).

12- ئەزم ئەحمەد ئەزم شاعر
 ئەو گەفکرنا د ئەفی نمونەیا ل سەریدا هەی
 ب گەفکرنا رژد دەیتە هژمارتن، چونکی دیبژیت

ئه‌گهر ههر هوین نه‌چن دا وه بهه‌لیخه‌م)
ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی، 1998: 362
(.

ئه‌و گه‌فکرنا د ئه‌فی نموونه‌یا ل سه‌ریدا هاتییه
بکاره‌ینان، گه‌فکر نه ژ جور ی پژد، کو ژلای
مه‌لا ته‌های ئامیدیه بو نالبه‌ندی هاتییه
ئاراسته‌کرن، چونکی دیبژیته خه‌لکی ئه‌وی
ده‌ریخن، پاشی یی پژده ل سه‌ر هندی کو ئه‌و
نه‌چیت دی ئه‌وی هه‌لیخه‌م.

15- ئه‌ی مه‌لانی دیمکیا کا بکه کاری

شه‌ری
رابه سه‌ر هه‌ردویا ئه‌زی هاتم ته
بکه‌ری (ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی چاری،
1998: 477).

د ئه‌قان دیرین هۆزانیدا هۆزانقان گه‌فکر نه‌کا
پژد ل سه‌ر زاری خو ئاراسته‌ی مه‌لای دیمکیان
دکه‌ت، چونکی ژبلی هندی دیبژیتی کاری
شه‌ری بکه و یی پژد و به‌رده‌وام دبیت ل سه‌ر
هندی و دیبژیتی ئه‌فه ئه‌ز هاتم ل ته‌ بکه‌رم.

ل دوماهییا ئه‌قان دیر و کۆپله‌یین شعری یین
دیوانا (باغی کوردان) یا هۆزانقان(ئه‌حه‌د
نالبه‌ند)، یین ههر (5) به‌رگان، کو سه‌رجه‌می
گه‌فکرین تیدا بکاره‌اتین، ل دویف ئه‌وان جوړین
قه‌کۆلین ل دویف چووی. بریتیبوون
ژ(66) گه‌فکرنان، کو دابه‌شدنه سه‌ر ئه‌قان
جوړان:

هه‌فاکی خو ب نا‌فی (سالح) دی سۆژم. پاشی
پژده ل سه‌ر هندی و دیبژیتی (بلا چونکی
تونا ترسی).

13- بترسن چاک ژ من ئه‌ی دوست و دژمن

ئه‌زم ئه‌حه‌د کوری صوفی ئه‌میانی
که‌سی خو لمن بکه‌ت بستم به‌لا دیت

مالا وی هه‌تا مرنی بو شینی)
ئه‌حه‌دی نالبه‌ند، به‌رگی پینجی، 1998: 165
(.

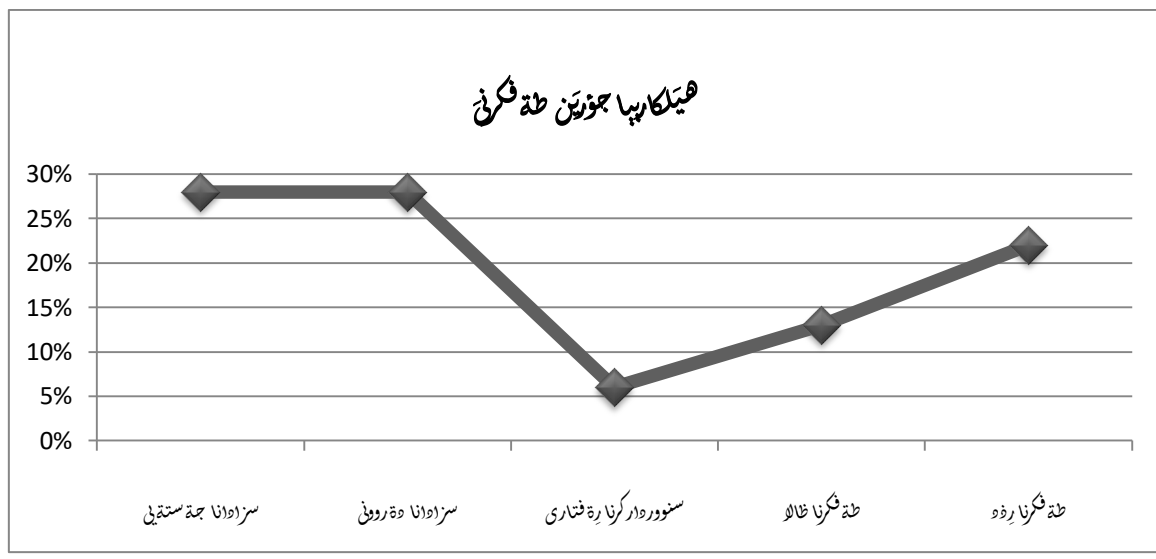
د ئه‌قان دیرین هۆزانیدا (نالبه‌ند)
گه‌فکر نه‌کا پژد ئاراسته‌ی ئه‌وان که‌سان دکه‌ت،
ئه‌وین هه‌فرکیا ئه‌وی دکه‌ن، چونکی زیده‌باری
گه‌فکرنی ب ترساندا ئه‌وان. دیسان یی پژده ل
سه‌ر هندی کو دی ل مالا ئه‌وان زی بیته به‌هی و
شینی.

14- نراک انت ژو فچل جلی

ته‌ گوت خه‌لکی ده‌ریخن زک خرازی
برا رابن ههرن ئه‌ز خاسمه شینخه‌م

نه‌ لازم ئه‌ز هه‌وه بخورتی ده‌ریخه‌م
وه نانی من خلاس کر سال خه‌لایه

- A- سزادانا جهستهیی: (19) گه فکرن. ریژهیا
سه دییا نهوی دبته: (28.78%).
- B- سزادانا دهروونی: (19) گه فکرن. ریژهیا
سه دییا نهوی دبته: (28.78%).
- C- سنووردار کرنا رهفتاری: (4) گه فکرن.
ریژهیا سه دییا نهوی دبته: (6.06%).
- D- گه فکرنه څالا: (9) گه فکرن. ریژهیا
سه دییا نهوی دبته: (13.63%).
- E- گه فکرنه رږد: (15) گه فکرن. ریژهیا
سه دییا نهوی دبته: (22.72%).
- ل خوار ی دی هه ولدهین ریژهیا سه دی یا هر
جوړه کی گه فکرنی، کو (8) جوړن، نهوین د
(دیوانا باغی کوردا) دا ههین. د نهفی هیلکاریا
ل خواریدا دیاربکهین:



نه نجام

نه و فکولینه گه هشتیه چهند نه نجامان. د
شیاندايه گرنګترین نه نجام د نه څان خالاندا بهینه
دیارکون:

1- هر (5) جوړین گه فکرنی د دیوانا (باغی
کوردا) یا (هوژانغان نه هدی نالبه ند) دا هه نه.
نه وژی نه و جوړه نه: (سزادانا جهستهیی، سزادانا
دهروونی، سنووردار کرنا رهفتاری، گه فکرنه څالا،
گه فکرنه رږد) ن.

2- ل دویش نه وان جوړین گه فکرنی نهوین
فه کولین ل دویش دچیت، گه فکرنه سزادانا
جهستهیی و سزادانا دهروونی ب پترترین ریژه د
دیوانا (نالبه ند) یدا هاتینه بکارهینان. کو هر ئیک
ژ نه وان د (19) نمونه یاندا هاتیه بکارهینان، کو
ریژهیا سه دییا هر ئیک ژ نه وان دبته:
(28.78%). نه فزی ژهر هنډیه، کو
کاریگه ریا لایه نی دهروونی ل سر (نالبه ند) د
دیوانا نه ویدا یا زاله، له ورا گه فکرنی خو زیده تر
د نه فی بیافیدا پیشکی شکرینه.

– ئەبو عوبەید عەبدوللا زیاب، 2005، ھۆزانا نوێخازی ل دەڤەرە بەھدینان، چاپا ئیککی، دەزگەھی سپیریتی چاپ و ھەشانی، چاپخانا وەزارەتا پەرورەدی، ھەولێر.

– مەسعود جەمیل رەشید، 2014، رۆژی تەوەرین ھەلبژارتن و رێژکرنی د چیکرنا ریتما ھۆزانا کلاسیکیا کوردیدا (دیوانا مەلایی جزیری وەکو نۆنە)، بلاو کراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانە ی حاجی ھاشم، ھەولێر.

– شیخ مەمەدی خال، 2005، ڤەرھەنگی خال، چاپی دووھم، چاپخانە ی وەزارەتی پەرورەدە، ھەولێر.

– گە مڤەر مایی، 2009، ڤەرھەنگا مایی (کوردی، عەرەبی)، چاپا ئیککی، دەزگەھی سپیریت، دهوک، چاپخانە ی حاجی ھاشم، ھەولێر.

– عبدالرحمن شەرفکندی (ھەزار)، 1376، سروش، ڤرھەنگ (کردی، فارسی)، چاپ دوم، چاپخانە انتشارات سروش، تەرەن.

– مەلا خەلیل مەشەختی، 2006، ڤەرھەنگا مەرگ و ژێ (ڤەرھەنگی کوردی – کوردی)، چاپی یەکەم، بلاو کراوەی ئاراس، ھەولێر.

ب- نامین ئەکادیمی:

– ئاوات ئەحمەد مەمەد سالخ، 2009، شیوایی گوتنی ڤەرماندان لە زمانی کوردیدا، لیکۆلینەوێهەکی پراگماتیکییە، نامە ی ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین

– عەبدولسەلام نەجەدین عەبدوللا، 2007، شیکردنەوێ دەقی شیعری لە ڤووی زمانەوانییەو، نامە ی ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین.

– ھادی صدیق أحمد، 2013، بنیاتی ھونەری د ھۆزانین (عبدالرحمن موزوری) دا، نامە ی ماستەری، فاکۆلتیا زانستین مروفايه‌تی، سکولا ئادابی، زانکۆیا دهوک.

3- سنووردارکنا رەفتاری ب کیمترین رێژە د دیوانا (نالبەند) یدا ھاتیە بکارھینان. ئەوژی د(4) نمونەیاندا ھاتیە بکارھینان، کو رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (6.06%). ئەڤەژی ژبەر ھندییە، کو ئەڤ جوړە یی تایبەتە ب دانانا قەید و کوتان و دانانا ئەڤان مەرجان ب کیمی د دیوانا ناڤریدا دەیتە دیتن، لەوا ب کیمترین رێژە ھاتیە بکارھینان.

4- رێژەیا بکارھینانا ئەوان ھەر (5) جوړەکی گەفکرنی د یوانا (نالبەند) یدا. ب ئەڤی رەنگی ل خوارییە:

A- سزادانا جەستەیی: (19) گەفکرن. رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (28.78%).

B- سزادانا دەروونی: (19) گەفکرن. رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (28.78%).

C- سنووردارکنا رەفتاری: (4) گەفکرن. رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (6.06%).

D- گەفکنا ڤالا: (9) گەفکرن. رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (13.63%).

E- گەفکنا رژد: (15) گەفکرن. رێژەیا سەدیا ئەوی دبیته: (22.72%).

لیستا ژێدەرەن

ئیک: ب زمانی کوردی:

أ- پەرتۆک:

– ئازاد ئەحمەد مەجوود، 2012، بنیاتی زمان لە شیعری ھاوچەرخی کوردیدا، چاپی دووھم، بلاو کراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانە ی حاجی ھاشم، ھەولێر.

پ- گوفار:

– عبدالحمید جیدە، 1980، الاتجاهات الجیدە فی الشعر العربی المعاصر، الگبعه الاولی، مؤسسە نوفل، بیروت.
– لگفی عبدالبدیع، 1989، التکیب اللغوی للادب، دار المریخ للنشر، الریاح.
– محمد عزام، 2003، تحلیل الخگاب الادبی علی چوو المناهج النقدیه الحدیپه دراسه فی نقد النقد، منشورات اتحاد کتاب العرب، دمشق.

ب- نامین ئە کادیی:

– ئاواز مجید عبدالقادر البرزنجی، 2003، بنیه التشکیل الصوتی لّ سلوب الوعید فی القرئین الکریم، رساله ماجستیر، کلیه التزییه، جامعە صلاح الدین.
– سوزان رچا عزیز، 2014، الافعال الکلامیه التوجیهیه و التعبیریه فی القصص القرئنی، اگر وحه دکتوراه، قسم اللغة العربیه، سکول التزییه، جامعە کویه.
– زینب سالم عوفی، 2017، الّفعال الکلامیه فی القرئین الکریم: دراسه تداولیه (جزو عمّ أنموذجاً)، رساله ماجستیر، قسم اللغة العربیه، کلیه العلوم الانسانیه، جامعە زاخو.
– عبدالعزيز حسن محمد نوری، 2016، الافعال الکلامیه التقریریه فی السور المکیه، رساله ماجستیر، قسم اللغة العربیه، هیئە العلوم الانسانیه، جامعە زاخو.
– فیروز خانو سلیم، 2016، أسلوب التنبیه فی اللؤلؤ و المرجان فی چوو النقریه التواصلیه لجاکیسون، رساله ماجستیر، فاکلتي الاداب، جامعە سوران.
– هیوا عبدالله کریم، 2007، دلالات اسلوب الوعید فی القرئین الکریم، اگر وحه دکتورا، کلیه اللغات، جامعە کویه.

ب- گوفار:

– نژیار ئدریس ئەمین، 2012، گه‌ڤ و تابۆ بوون دزمانی کوردیدا، گوفارا رۆژانو، ژماره (1).
– چیا علی مسته‌فا و برپا ره‌سول ئەحمەد، 2018، شیکردنه‌وه‌یه‌کی پراگماتیکی ده‌قه‌ شیعری (ئەه‌ ره‌قیب) به‌ پیتی تیۆزی کرده قسه‌یه‌کان، زانکۆی کۆیه، دلدەر – شاعیری ره‌سه‌نايه‌تی زمان و شیعری و هزری نه‌ته‌وه‌یی – باسه‌کانی سییه‌مین کونفرانسی ناودارانی کۆیه یادی سه‌د ساله‌ی له‌دایکبوونی دلدەر (1918-2018).
– قیس کاکل توفیق و په‌روین عوسمان مسته‌فا، 2018، کرده قسه‌یه‌ ناراسه‌ته‌ کراوه‌کان له‌ گوشتوگۆکانی په‌رله‌مانی کوردستاندا، گوفاری نوێژه‌، به‌رگی 1، ژماره 2، فاکه‌لتی ئاداب، زانکۆی سوران.

دوو: ب زمانی عه‌ره‌بی:

أ- په‌رتۆک:

– جان کوهن، 1986، ت: محمد الوالی ه محمد العمري، بنیه اللغة الشعریه، الگبعه الاولی، دار تو بقال للنشر، الدار البیچا، المغرب.
– جون کوهن، 2000، ت: احمد درویش، النقریه الشعریه – بناو اللغة العلیا، الگبعه الرابعه، دار غریب للگباعه و النشر و التوزیع، القاهیره.
– حسن محمد نورالدین، 2005، الشعریه و قانون الشعر، الگبعه الاولی، دار المواسم للگباعه و النشر و التوزیع، بیروت، لبنان.
– روحی البعلبکی، 1999، المورود قاموس عربی، انکلیزی، الگبعه الحادیه عشره، دار العلم للملایین، بیروت، لبنان.

Semantics : Vol. 3 : Speech Acts New York : Academic Press. pp. 187-210.

– Gingiss, P. 1986. "Indirect threats." Word 37:153-58.

– Halliday, M.A.K. (1973) Explorations in the Functions of Language. London: Edward Arnold.

– Hamblin, C.L. (1987) Imperatives. London: Basil Black-Well Ltd.

– Hornby, A.S. (2000) Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, (6th Ed). Oxford: OUP.

– Jespersen, O. (1954). A Modern English Grammar on Historical Principles.

– Leech, G. (1983) Principles of Pragmatics. London: Longman Group Ltd.

– Leviton, D. (1991) Horrendous Death, Health, and Well-Being. New York: Hemisphere Pub.

– Mifflin, Houghton. 2003. Dictionary of the English Language. Taken from <http://www.thefreedictionary.com/promise>, accessed on September 3rd 2016.

– Olekalns, M., & Adair, W. (2013) Handbook of Research on Negotiation. USA: Edward Elgard.

– Palmer, H.E. (1963) A Grammar of English Words. London: Longman.

– Pambudai, Nur Wahyu (2017). An Analysis of Commissive Speech Act Used in the Vow (Pragmatics Study). ENGLISH LETTERS Department Islamic Education and Teacher Training Faculty the State Islamic Institute of Surakarta

– Pearsall, J. (1998). The New Oxford Dictionary of English. Oxford: OUP.

– Rukmanasari, Indah (2012). A PRAGMATIC ANALYSIS OF THE MAIN CHARACTER'S SPEECH ACTS IN DATE NIGHT MOVIE. Unpublished Thesis. FACULTY OF LANGUAGES AND ARTS YOGYAKARTA STATE UNIVERSITY

– Sami, S. (2015). The differences between threat and promise acts. In International research journal of humanities & social science, 1 (3), p. 46-53.

– Searle J.R (1969). Speech Act: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge. Cambridge University press.

– Trosborg, A. (1995) Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints and Apologies. Berlin: Mouton de Cruyter.

– Walton, D. (2000). Scare Tactics. Dordrecht: Springer.

– عبدالکريم خچير السعيد، سهام رشيد خلاوی، 2017، التهديد و الوعيد في شعر الجاهلي، مجله ميسان للدراسات الاكاديميه، العدد (31).

سى: ب زمانى ئینگلیزى:

– AL-AMEEDI, R .T.K & AL-HUSSEINI, H. A, M (2005). PROMISE AND THREAT IN ENGLISH AND ARABIC RELIGIOUS TEXTS

– Allan, K. (1986) Linguistic Meaning. London: Routledge & Kegan Paul.

– Al-Sulaiman, M.M .Da (1997). A Study of Three Speech Acts Promise, Threat, and Warning in Three Shakespeareans Tragedies with References to Their Realizations in Arabic. Unpublished PhD Thesis. University of Mosul.

– ARTIS, LEGE (2018). SPEECH ACT OF THREAT IN EVERYDAY CONFLICT DISCOURSE: PRODUCTION AND PERCEPTION. Language yesterday, today, tomorrow Vol. III. No 2 2018

– Austin, J. (1962). How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press.

– Brauch, H. (2011) Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. Berlin: Springer.

– Collins, (1987) Cobuild English Language Dictionary. Collins, London and Glasgow: Collins Publisher

– Cowie, A.P. (1989): Oxford Advanced Learner's Dictionary, of Current English, Oxford: Oxford University Press.

– Danet, B., Hoffman, K.B. and Kermish, N.C. 1980. "Threats to the life of the president: An analysis of linguistic issues." Journal of Media Law and Practice I: 180-90.

– Egner, I. (2002) “ The Speech Act of Promising in an Intercultural Perspective. ” Internet: www.silewp/2002/001/SILEWP.

– Fein, R.A., Vossekul, D.B., and Holden, G.A.(1995) “Threat Assessment: An Approach to Prevent Targeted Violence .” National Institute of Justice. Washington: US. Department of Justice.

– Fraser, B. (1975) “Hedged Performatives.” In: Cole, P. and Morgan, J.L., (eds.) , Syntax and

سەرپەرشتیا چاپی رشید فندی، اسماعیل بادی، محمد عبدالله،
چاپا ئێکی، چاپخانا خەبات، دهوك.
– ئەحمەدی نالەبەند، 1998، باغی کورد، بەرگی سیی،
کۆمکرن و توێژاندن گه مایی، پێداچوون و راستفە کرن و
سەرپەرشتیا چاپی رشید فندی، اسماعیل بادی، محمد عبدالله،
چاپا ئێکی، چاپخانا خەبات، دهوك.
– ئەحمەدی نالەبەند، 1998، باغی کورد، بەرگی چاری،
کۆمکرن و توێژاندن گه مایی، پێداچوون و راستفە کرن و
سەرپەرشتیا چاپی رشید فندی، اسماعیل بادی، محمد عبدالله،
چاپا ئێکی، چاپخانا خەبات، دهوك.
– ئەحمەدی نالەبەند، 1998، باغی کورد، بەرگی پینجی،
کۆمکرن و توێژاندن گه مایی، پێداچوون و راستفە کرن و
سەرپەرشتیا چاپی رشید فندی، اسماعیل بادی، محمد عبدالله،
چاپا ئێکی، چاپخانا خەبات، دهوك.

– Walton, D. (2014). Speech Acts and Indirect Threats in Ad Baculum Arguments: A Reply to Budzynska and Witek. Centre for Research in Reasoning, Argumentation and Rhetoric (CRRAR)
– Wierzbicka, Anna (1987). English Speech Act Verbs: a Semantic Dictionary. Academic Press
– Wunderlich, D. (1979) Foundation of Linguistics, By Lass, R. (trans.) London: CUP.

کەرەستە ڤه کۆلینی:

– ئەحمەدی نالەبەند، 1997، باغی کورد، بەرگی ئێکی،
کۆمکرن و توێژاندن گه مایی، پێداچوون و راستفە کرن و
سەرپەرشتیا چاپی رشید فندی، اسماعیل بادی، محمد عبدالله،
چاپا ئێکی، چاپخانا خەبات، دهوك.
– ئەحمەدی نالەبەند، 1998، باغی کورد، بەرگی دووی،
کۆمکرن و توێژاندن گه مایی، پێداچوون و راستفە کرن و

فعل الكلام التهديد في لغة الشعر-ديوان (باغی کورد) انموذجا

الخلاصة

التهديد فعل مهم من أفعال الكلام، غالبا يستخدم هذا الفعل في أثناء الغضب، كرد فعل من قبل المتكلم. تهدف هذه الدراسة الموسومة ب (فعل الكلام التهديد في لغة الشعر-ديوان (باغی کوردان) انموذجا الى معرفة كيفية استخدام أنواع التهديد في الديوان المذكور حسب موديل (فريزر و كاوي، هاليداي) مع توضيح و تحديد نسبة الميؤية لكل نوع من أنواع التهديد. الهدف الرئيسي من هذه الدراسة هي معرفة نسب الانواع التهديد المستخدمة في هذا الديوان. تتألف الدراسة من مقدمة و فصلين فضلا عن النتائج. يركز الفصل الاول على فعل الكلام التهديد بشكل خاص، مع ذكر بعض افعال الكلام الاخرى المرتبطة بهذا الفعل. مثل (الوعد، التحذير). في حين رصد الفصل الثاني المجال التطبيقي للأنواع التهديد في ديوان المذكور للشاعر الكوردي (أحمد نالبند).

الكلمات الدالة: فعل كلام التهديد، العقوبة الجسدية، العقوبة النفسية، قيد على السلوك، التهديد الفارغ، التهديد الجدي، لغة الشعر.

**THE SPEECH ACT OF THREAT IN THE LANGUAGE OF POETRY - (BAGHI KORDAN)'S
POETRY COLLECTION AS A SAMPLE**

SHERZAD SABRI ALI and LUQMAN FAREEQ SULAIMAN

Dept. of Kurdish Language, College Of Basic Education, University Of Duhok, Kurdistan Region -Iraq

ABSTRACT

Threat is an important speech act, often used during anger, as a reaction by the speaker. This study, entitled "The Speech Act of Threat in the Language of Poetry - (Baghi Kordan)'s Poetry Collection as a Sample," aims at knowing how to use the types of threat in the aforementioned poetry collection according to the model of (Fraser and Cowie, Halliday) with clarification and determination of the percentage ratio for each type of threat. The main objective of this study is to know the proportions of the types of threat used in this poetry collection. The study consists of an introduction and two chapters as well as results. The first chapter, entitled "Theory of Speech Acts and the Act of Threat" focuses on the speech act of threat in particular, with mentioning the some other speech acts related to this act, such as promise and warning. Finally, the second chapter monitors the applied field for the types of threat in the aforementioned poetic collection of the Kurdish poet, Ahmad Nalband.

KEYWORDS: the Act of Threat, Physical Punishment, Mental Punishment, Registration on behavior, Empty Threat, Threat Serious, (Violent), the Language of Poetry.